

Kontakt dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou

Ing. Kristýna Urbanová

Bakalářská práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Ing. Kristýna Urbanová**
Osobní číslo: **H18274**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Kontakt dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti pěstounské péče, teorie rodiny a výchovy.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- ARCHEROVÁ, Caroline, 2001. Dítě v náhradní rodině. Praha: Portál. ISBN 80-7178-578-4.
MATĚJČEK, Zdeněk et al., 2002. Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.
PAZLAROVÁ, Hana, 2016. Pěstounská péče. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.
SEMERÁDOVÁ, Monika, 2012. Metodika: zprostředkování kontaktu dítěte s vlastní rodinou [online]. Chrudim: Centrum náhradní rodinné péče Amalthea o.s.. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/publikace-6.pdf>.
ŠEĎOVÁ, Klára a Roman ŠVARČÍČEK, 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. 2. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jana Martincová, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **27. ledna 2021**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2021**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

L.S.

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 27. ledna 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 28.4.2021

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, učině-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odporá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybného projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá kontaktem dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou. Teoretická část je rozčleněna do tří kapitol, přičemž první kapitola vymezuje pěstounskou péči z pohledu stěžejní aktuálně platné legislativy České republiky. Druhá kapitola pojednává o rodině, jejích funkcích a zvláštěnostech, které s sebou rodičovství v pěstounské péči přináší. Ve třetí kapitole jsou předloženy dosavadní poznatky z oblasti kontaktů v pěstounské péči s biologickou rodinou, jeho formy, předpoklady dobrého kontaktu a také úskalí, která při kontaktu nastávají. Praktická část prostřednictvím kvalitativního výzkumného šetření zkoumá zkušenosti pěstounů s kontaktem s biologickou rodinou.

Klíčová slova: pěstounská péče, pěstoun, dítě, biologická rodina, kontakt

ABSTRACT

The Bachelor thesis deals with the contact of a child in foster care with a biological family. The theoretical part is divided into three chapters, the first chapter defining foster care from the perspective of the main currently valid legislation of the Czech Republic. The second chapter deals with family, its functions and the peculiarities that parenting in foster care entails. The third chapter presents the existing knowledge in the field of contacts in foster care with the biological family, its forms, prerequisites for good contact and also the pitfalls that arise during contact. The practical part, through a qualitative research survey, examines the experience of foster parents with contact with the biological family.

Keywords: foster care, foster parent, child, biological family, contact

Děkuji paní Mgr. Janě Martinové, Ph.D. za odborné vedení, vstřícnost a pomoc při zpracování této bakalářské práce. Také děkuji pěstounkám, které byly ochotny zúčastnit se výzkumu a dovolily mi nahlédnout do svého soukromí.

V neposlední řadě děkuji své rodině, dětem a mé mámě za trpělivost a podporu po celou dobu studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	13
1.1 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVA PĚSTOUNSKÉ PÉČE Z POHLEDU OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU	13
1.2 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVA PĚSTOUNSKÉ PÉČE Z POHLEDU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	14
1.2.1 Dohody o výkonu pěstounské péče a individuální plán podpory dítěte.....	15
1.2.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu	17
1.2.3 Hmotné zabezpečení pěstounské péče	18
1.3 PŘÍBUZENSKÁ PĚSTOUNSKÁ PÉČE.....	20
1.3.1 Výhody a rizika příbuzenské pěstounské péče.....	22
1.3.2 Prarodiče	24
1.3.3 Tety a strýcové	24
1.3.4 Sourozenci.....	24
2 O RODINĚ	26
2.1 FUNKCE RODINY.....	26
2.2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	28
2.3 RODIČOVSTVÍ.....	29
2.3.1 Rodičovství v pěstounské péči	30
3 KONTAKT DÍTĚTE S BIOLOGICKOU RODINOU	32
3.1 PROČ JE KONTAKT DĚTÍ S PŮVODNÍ RODINOU DŮLEŽITÝ	33
3.2 FORMY KONTAKTU.....	33
3.2.1 Asistovaný kontakt.....	34
3.3 PŘEDPOKLADY DOBRÉHO KONTAKTU.....	35
3.3.1 Dohoda o kontaktu	36
3.4 ÚSKALÍ KONTAKTŮ DĚTÍ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI S PŮVODNÍ RODINOU	36
3.5 SPECIFIKA KONTAKTU V PŘÍBUZENSKÉ PĚSTOUNSKÉ PÉČI	37
3.6 DOPORUČENÍ ZÁSTUPKYNĚ VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV KE KONTAKTŮM DÍTĚTE V PĚSTOUNSKÉ PÉČI NEJEN S RODIČI.....	38
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
4 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	42
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	42
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	42
4.3 STRATEGIE VÝZKUMU	43
4.4 METODA SBĚRU DAT	43

4.5	VÝZKUMNÝ SOUBOR	43
4.6	REALIZACE VÝZKUMU	47
5	ANALÝZA ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ	49
5.1	CO Z TOHO MAJÍ	49
5.2	ČESTNÉ PIONÝRSKÉ	51
5.3	KDYŽ TO ÚPLNĚ NEKLAPE	53
5.4	PROČ TO NEKLAPE	56
5.5	JAK TO CÍTÍME MY	58
6	INTERPRETACE A ZÁVĚREČNÁ DISKUZE	60
	ZÁVĚR	68
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	74
	SEZNAM OBRÁZKŮ	75
	SEZNAM TABULEK	76
	SEZNAM PŘÍLOH	77

ÚVOD

Nejlepší výchovné prostředí pro dítě je bezesporu dobře fungující rodina, která má nenahraditelný vliv na výchovu a rozvoj osobnosti jedince. Zde získá dítě ty nejcennější zkušenosti do života, naučí se zodpovědnosti, úctě a lásce. Ačkoliv je rodina pro většinu lidí něčím samozřejmým, přesto existují děti, které takové štěstí nemají a z různých důvodů ve své biologické rodině být vychovávány nemohou. Jedním ze způsobů, jak jim biologickou rodinu alespoň částečně nahradit, je pěstounská péče.

Důvodem, proč jsem si vybrala téma pěstounské péče, je především to, že jsem sama již několik let pěstounkou, a proto je mi tato problematika velmi blízká. Měla jsem možnost účastnit se mnoha vzdělávacích seminářů, kde si pěstouni mimo jiné sdělují své zkušenosti z oblasti náhradního rodičovství, které se v některých ohledech liší od rodičovství biologického. Dítě totiž o svou biologickou rodinu nepřichází a má právo s ní zůstat v kontaktu. A právě udržování těchto kontaktů považují pěstouni často za jeden z nejtěžších úkolů, které s sebou pěstounská péče přináší.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V první kapitole teoretické části je vymezena pěstounská péče z pohledu stěžejní aktuálně platné legislativy České republiky, především práva a povinnosti pěstounů, svěřených dětí a jejich biologické rodiny, a také hmotné zabezpečení pěstounské péče. V neposlední řadě je zde charakterizována příbuzenská pěstounská péče, která zaujímá většinové postavení v pěstounské péči jako celku. Druhá kapitola se věnuje rodině, její charakteristice, funkcím a zvláštnostem, jež s sebou rodičovství v pěstounské péči přináší. Poslední část se zabývá vymezením dosavadních poznatků z oblasti kontaktů dítěte v pěstounské péči s jeho biologickou rodinou, jsou zde vystiženy jednotlivé formy kontaktu, základní východiska pro dobře sjednaný kontakt a také překážky, které kontakt komplikují. Dále je zde vysvětlena důležitost kontaktu pro dítě, co absence kontaktu dítěti způsobuje a v čem jej ovlivňuje. Závěr teoretické části patří aktuálně vydanému doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte v pěstounské péči, které se setkalo s řadou ohlasů zejména ze strany odborníků zabývajících se problematikou náhradní rodinné péče.

Na poznatky vycházející z teoretické části navazuje praktická část bakalářské práce, která je věnována kvalitativnímu pojetí výzkumnému šetření. Cílem výzkumu je zjistit, jaké zkušenosti mají pěstouni s kontaktem s biologickou rodinou svěřených dětí. Záměrem je prozkoumat představy pěstounů o kontaktu s biologickou rodinou, jak z jejich pohledu tento

kontakt svěřené děti ovlivňuje, a také odkrýt problémy, které mezi pěstouny a biologickou rodinou dětí vznikají. Data budou získána prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů a následně zpracována metodou otevřeného kódování.

Téma pěstounské péče je velmi široké a v poslední době stále více diskutované, přesto má širší veřejnost o tomto pojmu mnohdy zkreslené představy. Práce by měla být vzhledem do této problematiky, a především v oblasti kontaktů s biologickou rodinou by měla být obohacem dosavadní teorie.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Pěstounská péče je institucí rodinného práva a je určena dětem, které z různých důvodů nemohou vyrůstat ve své biologické rodině. Mezi tyto důvody patří především situace, kdy se rodiče o své děti nemohou, nechťejí nebo neumějí postarat. V takových případech přebírá zodpovědnost za tyto děti stát.

Matějček (2002, s. 16) definuje pěstounskou péči jako „*státem garantovanou a kontrolovanou formu náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.*“

Náhradní rodinná péče je v České republice upravena primárně zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákonem 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Existuje však několik dalších norem a mezinárodních úmluv, jejichž úprava se dotýká institutu náhradní péče, jako je např. Úmluva o právech dítěte.

1.1 Legislativní úprava pěstounské péče z pohledu občanského zákoníku

Pěstounská péče je vedle osvojení, poručenství a svěřením dítěte do péče jiné osoby jedna z forem náhradní rodinné péče. Jakákoliv forma náhradní rodinné péče má vždy přednost před ústavní výchovou. Pěstounskou péči upravuje § 958-970 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu, a to na dobu, po kterou trvá překážka bránící biologickým rodičům dítěte v jejich osobní péči. Jakmile tyto důvody pomínou, rodiče mohou požadovat dítě zpět do své osobní péče a pokud je to v zájmu dítěte, soud návrhu vyhoví.

Pěstoun o svěřené dítě osobně pečuje a je zodpovědný za jeho výchovu. Mezi dětmi v pěstounské péči a pěstouny nevzniká z právního hlediska takový vztah jako mezi dětmi a biologickými rodiči. Rodiče zpravidla nejsou zbaveni svých rodičovských práv a povinností, jen ve výjimečných případech může soud rozhodnout jinak. Mezi práva a povinnosti vyplývající z jejich rodičovské odpovědnosti (§ 858 NOZ) patří péče o dítě (zejména o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj), ochrana dítěte, udržování osobního styku s dítětem, zajišťování jeho výchovy a vzdělání, zastupování a spravování jeho jmění a určení místa bydliště.

Pěstouni mají právo zastupovat dítě v běžných záležitostech, ale v mimořádných záležitostech, jako je například vyřízení cestovního dokladu, zastupují dítě biologičtí rodiče. Pokud je pěstoun přesvědčen, že rozhodnutí rodičů je v rozporu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu. Pěstoun má povinnost informovat rodiče o podstatných záležitostech, které se jeho dítěte týkají. Vyživovací povinnost k dítěti mají rodiče, a to ve výši stanovené soudem. Pěstounská péče zaniká nejpozději, nabude-li dítě svéprávnosti, jinak jeho zletilostí.

Zájemcům o pěstounskou péči může být svěřeno dítě do předpěstounské péče, nad touto vykonává dohled soud. Děti v pěstounské péči obvykle své rodiče znají a udržují s nimi kontakt. Pěstouni jsou povinni tento kontakt udržovat a podporovat, ledaže soud stanoví jinak. Pěstoun musí skýtat záruky řádné péče, mít bydliště v České republice a musí se svěřením dítěte do péče souhlasit. Dítě může být svěřeno do péče jak jednotlivci, tak manželům.

Z uvedeného je patrné, že pěstounská péče nemusí být vždy trvalým řešením a rodiče mají šanci získat své dítě zpět do péče.

1.2 Legislativní úprava pěstounské péče z pohledu sociálně-právní ochrany dětí

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (SPOD), ve znění pozdějších předpisů, mimo jiné upravuje proces zprostředkování pěstounské péče, prověřování zájemců a jejich přípravu, institut pěstounské péče na přechodnou dobu, práva a povinnosti pečujících osob a dávky pěstounské péče.

Mezi práva pěstounů vymezených v § 47a patří:

- zajištění krátkodobé pomoci při péči o svěřené dítě,
- poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o dítě starší dvou let, v rozsahu alespoň 14 dnů v kalendářním roce,
- zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšování znalostí a dovedností,
- pomoc při plnění povinností při naplňování individuálního plánu ochrany dítěte a pomoc při kontaktu dítěte s jeho blízkými.

Povinností pěstounů vymezených v § 47a je:

- zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti péče o dítě v rozsahu 24 hodin ročně,
- umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče,
- v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho blízkými.

1.2.1 Dohody o výkonu pěstounské péče a individuální plán podpory dítěte

V souladu s § 47b zákona o SPOD uzavírají pěstouni dohodu o výkonu pěstounské péče, která vymezuje postavení pěstounů a dětí v pěstounské péči. Z výše uvedených práv a povinností pěstounů vyplývajících ze zákona o SPOD je patrné, že v některých oblastech se tyto prolínají. Příkladem může být povinnost pěstounů zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě, a na druhé straně jejich právo na zprostředkování bezplatného vzdělávání. S naplňováním jejich práv a povinností jim napomáhá právě doprovázení. Jedná se zejména o podpůrnou funkci, na rozdíl od kontrolních úkolů, které má ve své kompetenci OSPOD.

Dohodu mohou s pěstouny uzavírat obecní úřady obce s rozšířenou působností, obecní úřady, krajské úřady a pověřené osoby – nejčastěji neziskové organizace, právnické či fyzické osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany. Dle Pazlarové (2016) je vhodnější, když pěstouni podepíší dohodu s pověřenou osobou, protože tak nedochází ke křížení rolí, kdy sociální pracovník OSPOD dohlíží na to, zda si rodina plní své povinnosti, a zároveň by ji měl doprovázet a být tzv. „přítelem v rodině“. NADAČNÍ FOND J&T ve svém Praktickém průvodci doprovázením pěstounské péče (2015) zdůrazňuje, že klíčem k efektivnímu a úspěšnému doprovázení jsou kvalitní sociální pracovníci.

Dle Pazlarové (2016) doprovázení zahrnuje především:

- *Podporu pěstounů:* Klíčový pracovník rodinu navštěvuje nejméně jednou za dva měsíce. Cílem je zvyšování kompetencí pěstounů, plánování služeb pro dítě a rodinu a hledání řešení nastalých situací. Klíčový pracovník v případě potřeby napomáhá s navázáním kontaktu s biologickou rodinou dítěte.
- *Podporu dítěte:* Je důležité, aby klíčový pracovník navázal s dítětem vztah a pomohl mu při naplňování jeho potřeb a hledání cesty, jak pomoci při řešení konkrétních

situací. Také jej vede k uvědomění si povinností v rodině a odpovědnosti za své činy a chování. Podpora se týká nejen svěřených dětí, ale i dětí vlastních.

- *Podporu rodiny jako celku:* Klíčový pracovník podporuje také nejbližší sociální okolí rodiny.

Dohoda může zaniknout dosažením zletilosti dítěte, ukončením pěstounské péče na žádost pěstouna, ukončením spolupráce ze strany doprovázející organizace z důvodu dlouhodobého neplnění povinností pěstounem. Pěstouni však mají možnost bez udání důvodů kdykoliv doprovázející organizaci změnit.

S dohodou o výkonu pěstounské péče souvisí individuální plán ochrany dítěte (IPOD). Vypracovává jej sociální pracovník OSPOD, který je odpovědný za daný případ dítěte, a to nejpozději do 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence úřadu. Sborník (Rozum a cit, 2014) uvádí, že IPOD by měl vycházet z komplexního zhodnocení dítěte a rodiny, měl by obsahovat dosažitelné cíle a postupy k dosažení těchto cílů, a také postup k vyhodnocování úspěšnosti při dosahování cílů. IPOD musí být konkrétní, realistický a časově ohraničený. Podle Pazlarové (2016) je IPOD klíčovým dokumentem pro nastavení týmové spolupráce s pěstounskou rodinou, OSPOD a doprovázející organizací, a obsahuje kroky vedoucí k zajištění péče o dítě. Tato povinnost klade na sociální pracovníky poměrně velké nároky. V ideálním případě se k vypracování IPOD sejdou všichni zúčastnění a po společné shodě tvoří jednotlivá opatření, jejichž realizace bývá zpravidla úspěšnější. Úskalím může být nespolečnost všech členů týmu, proto sociální pracovník při nedostatku času vypracovává plán, který nekonzultuje, a tento pak není vždy v souladu s potřebami dítěte nebo jeho biologické či pěstounské rodiny. Každé dítě svěřené do pěstounské péče má jiné potřeby a každá pěstounská rodina může nabídnout jiné zázemí a podmínky.

Pro pěstouny je pozitivem, že k naplňování jejich povinností jim dopomáhají doprovodné organizace. Odpadá jim tak například břímě se zajišťováním povinného vzdělávání a v případě nutnosti jim zajistí krátkodobou péči o dítě. Jistou odlehčovací službou může být také poskytnutí 14denní celodenní péče o dítě, což organizace často řeší pořádáním tábora pro děti. Ne každá organizace však poskytuje stejné služby, a především ne ve stejné kvalitě, proto je důležité, aby si pěstouni vybrali takovou doprovodnou organizaci, jejíž služby budou nejlépe vyhovovat jejich požadavkům.

1.2.2 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Institut pěstounské péče na přechodnou dobu (PPPD) je v naší legislativě zakotven od roku 2006, ale především z důvodu nedostatečného finančního a sociálního zabezpečení přechodných pěstounů, mnoha zájemcům bránilo se do této služby zapojit. Toto se změnilo až novelou zákona v roce 2013, od té doby se počet pěstounů několikanásobně zvýšil (Pazlarová, 2016).

Dítě do PPPD svěruje soud pouze pěstounům vedeným ve zvláštní evidenci pěstounů na přechodnou dobu, a to nejdéle na jeden rok. Výjimku tvoří situace, kdy stejní pěstouni přijmou do rodiny později sourozence již svěřeného dítěte – v tom případě může být dítě v PPPD po celou dobu, po kterou trvá pěstounská péče u posledního přijatého sourozence.

Děti jsou umístovány do PPPD, protože z různých důvodů nemohou zůstat ve své biologické rodině, ale zároveň zde existuje možnost, že se budou moci do své rodiny vrátit. MPSV (2011) řadí mezi důvody svěřením dítěte do PPPD dlouhodobou hospitalizaci rodičů v nemocnici, výkon trestů odnětí svobody rodičů, a také situace, kdy se rodiče o dítě nechtějí starat nebo si jej nechtějí převzít z porodnice do péče, a to po dobu, než je rodiči dán souhlas s osvojením, příp. do doby rozhodnutí soudu o tom, že zbaví rodiče práv k souhlasu k osvojení.

Pěstouni na přechodnou dobu poskytují velmi specifickou službu dítěti a jeho rodině. Jde o komplexní úkol, jehož součástí je úzká spolupráce s rodinou dítěte i s profesionály. Pěstouni musí dítěti v poměrně krátkém časovém období poskytnout stabilní a láskyplné prostředí, pomoci mu vyrovnat se s obtížnou situací krátkodobého pobytu v pěstounské rodině, začít řešit jeho traumata i jeho aktuální psychosociální potřeby a zdravotní stav, a následně jej připravit na návrat do rodiny, resp. na přechod do trvalé péče. Jejich role v životě dítěte je dočasná, ale velmi intenzivní (Pazlarová, 2016).

Vzhledem k vysokým nárokům kladených na osobnost pěstounů je nutné před svěřením dítěte do PPPD u pěstounů prověřit *rodinnou situaci* (zda žijí ve stabilním svazku, příp. v danou chvíli nehledají partnerský vztah, zda jdou biologické děti v rodině schopny pochopit smysl PPPD a jejich naplňování potřeb nebude přijetím dalšího dítěte ohroženo), *životní zabezpečení a bydlení* (charakter bydlení, kvalita, vybavenost a stabilita), *charakter a zdravotní stav* (osobnostní zralost, věk mezi 28 – 65 let, trpělivost, motivace, sebereflexe, trestní bezúhonnost, vyloučení závislostí, psychických poruch a prostituce, dostatečné intelektové schopnosti ke spolupráci s dalšími odborníky) a v neposlední řadě *podpůrnou síť*

rodiny (zda se pěstouni mohou opřít o své přátele a příbuzné, dostupnost podpůrných a odborných služeb, ochota pěstouna přijmout podporu). Při posuzování žadatelů se postupuje individuálně (MPSV, 2013). Velmi důležitým aspektem v průběhu PPPD je ochrana informací o dítěti a jeho soukromí. Pazlarová (2016) objasňuje, že nevhodně poskytnuté informace mohou být v budoucnosti zneužity proti dítěti nebo jeho rodině, a proto musí pěstoun nalézt správnou míru komunikace a předávání informací o dítěti dalším osobám a institucím.

Základním principem PPPD je její dočasnost. Odchod dítěte z pěstounské rodiny je obtížným momentem jak pro dítě, tak i pro pěstouny, a proto je důležitá dobrá příprava a organizace odchodu. U nejmenších dětí je vhodné postupné předávání péče budoucím trvalým pečovatelům, aby si dítě na novou pečující osobu zvyklo a seznámilo se s ní. Se staršími dětmi je nutné o jejich situaci hovořit otevřeně a podporovat je ve vyjádření vlastního názoru. Při odchodu musí být promyšleno, kdo všechno bude přítomen, co si s sebou dítě odnese (kromě povinné dokumentace to může být např. fotodokumentace, drobné upomínky, kniha života apod.), a který čas je vhodný vzhledem k režimu dítěte. Pěstouni si obvykle během PPPD vytváří k dítěti citovou vazbu a s jeho odchodem jim vzniká přirozený emocionální stres, a proto potřebují určitý čas na to, aby se se ztrátou vyrovnali a mohli se připravit na přijetí dalšího dítěte. Minimální doba mezi odchodem dítěte a přijetím dalšího je dva týdny (Pazlarová, 2016).

1.2.3 Hmotné zabezpečení pěstounské péče

Vzhledem k tomu, že pěstouni nemají ke svěřeným dětem vyživovací povinnost, vzniká rodině během pěstounské péče právo na finanční podporu ze strany státu.

Mezi dávky PP, které jsou vymezeny v § 47e – 47n zák. č. 359/1999, o SPOD, patří:

1. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Tento příspěvek je určen pro nezletilé děti svěřené do PP. Pokud se jedná o nezaopatřené dítě, které žije ve společné domácnosti s osobou, která před dovršením zletilosti byla jeho pěstounem, vyplácí se dávka nejdéle do 26 let věku dítěte. Do 18 let věku dítěte se dávka vyplácí pěstounovi, v případě nároku na dávku po dovršení zletilosti, vyplácí se tato dítěti. Výše dávky je závislá na věku dítěte a stupni jeho závislosti (viz tabulka).

Tabulka 1 Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte

Dítě ve věku	Zdravé dítě	Dítě ve stupni závislosti I (lehká závislost)	Dítě ve stupni závislosti II (středně těžká závislost)	Dítě ve stupni závislosti III (těžká závislost)	Dítě ve stupni závislosti IV (úplná závislost)
	Kč	Kč	Kč	Kč	Kč
Do 6 let	4950	5115	6105	6490	7040
6-12 let	6105	6215	7480	7975	8635
12-18 let	6985	7095	8580	9130	9570
18-26 let	7260	7425	8910	9460	9900

2. Odměna pěstouna

Nárok na tuto dávku má pečující osoba a osoba v evidenci. Pokud jsou pěstouny oba manželé, je na to pohlíženo jako na společnou pěstounskou péči a dávka je vyplácena pouze jednomu z nich.

Výše odměny je měsíčně:

- a) 12 000 Kč, je-li pečováno o 1 dítě,
- b) 18 000 Kč, je-li pečováno o 2 děti,
- c) 30 000 Kč, pokud je pečováno alespoň o 3 děti, nebo alespoň o 1 dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II – IV.

Za každé další dítě svěřené do PP se výše uvedená odměna pěstouna zvyšuje o polovinu.

Osobám v evidenci (PPPD) náleží odměna 20 000 Kč měsíčně, a to i v případě, že aktuálně nepečují o žádné dítě.

Pokud se jedná o pěstouny, kteří jsou rodiči nebo prarodiči matky nebo otce svěřeného dítěte, náleží jim odměna pěstouna *pouze v případech zvláštního zřetele* (především s ohledem na sociální a majetkové poměry pěstounů a na zdravotní stav dítěte).

3. Příspěvek při převzetí dítěte

Tento příspěvek se vyplácí pečující osobě (nikoliv osobě v evidenci) jednorázově při převzetí dítěte. Příspěvek náleží pěstounovi, jde-li o totéž dítě, jen jednou.

Výše příspěvku je závislá na věku dítěte při jeho převzetí, a to:

- a) do 6 let 8 000 Kč,
- b) od 6 do 12 let 9 000 Kč,
- c) od 12 do 18 let 10 000 Kč.

4. Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Na tento příspěvek má nárok pečující osoba, která má v PP nejméně 3 děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o 3 děti, včetně zletilých nezaopatřených dětí, které zakládají pečující osobě nárok na odměnu pěstouna, a pokud zakoupila osobní motorové vozidlo nebo zajistila celkovou opravu motorového vozidla. Příspěvek činí 70 % pořizovací ceny motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy. Maximální výše příspěvku je 100 000 Kč. Podmínkou je, že pěstoun toto vozidlo nesmí používat pro výdělečnou činnost. Pokud by tuto podmínku do 5 let od poskytnutí příspěvku porušil, či vozidlo prodal nebo daroval, je povinný poměrnou část příspěvku vrátit.

5. Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Na tento příspěvek má nárok osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči. Dávka činí 25 000 Kč a je vyplácena jednorázově ke dni zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, a to pouze jednou.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměna pěstouna se nevyplácí po dobu, po kterou je dítě v plném přímém zaopatření zařízení pro péči o děti nebo mládež nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí soudu. O nároku na dávky PP rozhoduje příslušná krajská pobočka Úřadu práce ČR.

Poslední navýšení dávek proběhlo v lednu 2018, o jejich adekvátní výši jsou však vedeny stále diskuse.

1.3 Příbuzenská pěstounská péče

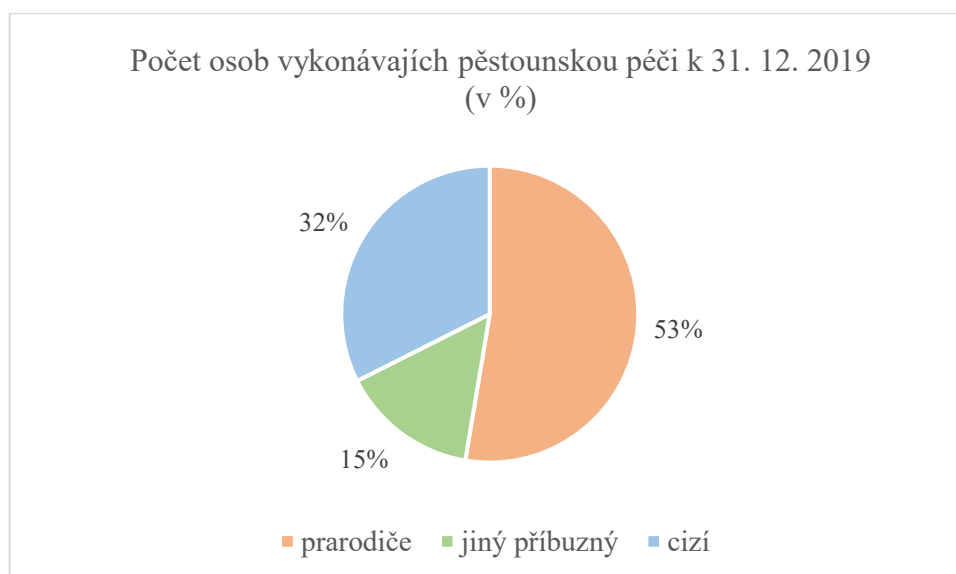
Ministerstvo práce a sociálních věcí každý rok zveřejňuje Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí, kde je mimo jiné uveden počet osob, které mají v pěstounské péči svěřeno alespoň jedno dítě (viz Tabulka 2).

Tabulka 2 Počet osob vykonávajících pěstounskou péči k 31. 12. 2019

Náhradní rodinná péče	Celkem	z toho		
		prarodiče	jiný příbuzný	cizí
Pěstounská péče	11618	6547	1858	3213
Pěstounská péče na přechodnou dobu	825	3	0	822
Celkem	12443	6550	1858	4035

Z tabulky vyplývá, že ke konci roku 2019 z celkových 11 618 dlouhodobých pěstounů bylo 8 405 pěstounů v příbuzenském vztahu ke svěřenému dítěti, což činí více než 72 %. Největší část příbuzných tvoří prarodiče, a to více než 56 % všech dlouhodobých pěstounů.

U pěstounů na přechodnou dobu je situace zcela jiná. Tam jsou pouze 3 pěstouni z celkových 825 v příbuzenském vztahu k dítěti.

Obrázek 1 Počet osob vykonávajících pěstounskou péči k 31. 12. 2019 (v %)

Z obrázku vyplývá, že z celkového počtu pěstounů, kterým je svěřeno alespoň jedno dítě, je 68 % (červená a zelená oblast grafu) v příbuzenském vztahu ke svěřenému dítěti.

Vzhledem k počtu dětí, o které se starají příbuzní, je příbuzenská pěstounská péče velmi aktuálním tématem. Vykonavatelé příbuzenské pěstounské péče mohou být prarodiče, teta a strýc, sourozenec, a v některých případech i vzdálenější příbuzný. Výchova je závislá právě na jejich rodinné roli a příbuzenském vztahu k dítěti, a proto bývá často odlišná.

U nepříbuzenské pěstounské péče se pěstouni o přijetí dítěte do rodiny rozhodují dlouhodobě – prochází procesem rozhodování, pochybností a získávání informací. Poté jsou zařazeni do registru žadatelů, prochází odborným posouzením psychologa a sociálního pracovníka, a nakonec podstupují přípravy a vzdělávací akce. U příbuzenské pěstounské péče se mohou příbuzní stát náhradními rodiči buď náhle, nebo jde spíše o vyústění dlouhodobých problémů v rodině (Uhlířová, 2010).

Při náhlém umístění dítěte do péče se příbuzný musí obvykle rychle rozhodnout. Mnoho příbuzných pak pod tlakem situace souhlasí. Znamená to pro ně velkou změnu, která může vyústit v osobní i rodinnou krizi. Pěstoun nemusí mít dostatečné materiální podmínky nebo časové možnosti, vše podřizuje péči o přijaté dítě a zmírnění jeho traumatu z odloučení od rodiny a své potřeby často opomíjí. Pečovatelé potřebují obrovskou podporu ze strany celé širší rodiny, zaměstnavatele, OSPOD a podpůrných služeb. Někdy příbuzný postupně vyhodnotí svou situaci a síly a zjistí, že již nadále nedokáže o dítě pečovat. V tomto případě je dítě svěřeno do další péče. Přesto i jejich krátkodobá pomoc je redukcí traumatu dítěte způsobeného náhlou a dramatickou změnou v jeho životě (Nadační fond J&T, 2014).

Dle zákona 359/1999 Sb., o SPOD, příbuzní neprocházejí standardním procesem zprostředkování a také se nemusí zúčastnit příprav před přijetím dítěte. Dalším specifikem je přiznávání odměny pěstouna v příbuzenském vztahu (viz kapitola 1.3.3. bod 2.).

Uhlířová (2010) mezi nejčastější příčiny, proč se dítě dostane do péče příbuzných, řadí náhlé úmrtí z důvodů nemoci či nehody rodičů, úmrtí jednoho z partnerů, které vede k tomu, že druhý partner situaci nezvládá a děti opouští, dále je to mládí a nezralost matky, která péči o své dítě nezvládá, odebrání dítěte rodiči žijícím sociálně patologickým způsobem života, psychiatrická diagnóza, výkon trestu nebo závislost na drogách či alkoholu rodičů.

Pokud je dítě umístěno do péče svých příbuzných, tato situace skýtá určitá specifika. Může dojít k tzv. křížení rolí, kdy se z babičky, tety či sestry najednou stane náhradní matka, která má dítě vychovávat. Jaké přínosy a rizika příbuzenská pěstounská péče obnáší si charakterizujeme níže.

1.3.1 Výhody a rizika příbuzenské pěstounské péče

Pro děti umístěné do příbuzenské pěstounské péče je hlavní a zásadní výhodou znalost pečujících osob a prostředí. Díky tomu je přechod k příbuzným obvykle méně bolestivý než přechod k cizím pěstounům. Nenaruší se tak jejich vazby, které vznikly již před odebráním dítěte z rodiny (Uhlířová, 2010). Výhodou může být umístění k příbuzným blízko svého

původního domova, protože potom dítě zná i sousedy, kamarády či další příbuzné, a v ideálním případě nemusí měnit ani školu. Dítě je v kontaktu s historií své rodiny, fotografiemi, zážitky, zachovává se mu stávající identita. V případě dobrých vztahů mezi pěstouny a biologickými rodiči, je pro dítě snadnější udržovat kontakt s původní rodinou, a případný návrat k rodičům může být také jednodušší. Přednost příbuzenské pěstounské péče plyne z § 962 NOZ, příbuzní však neprochází odbornou přípravou ani se u nich obvykle neprovádí odborné posuzování. Rizikem pak může být situace, kdy je dítě svěřeno příbuzným, kteří sami nezvládli výchovu svých dětí a nyní opakují stále stejné chyby a řetězi tak nevhodný způsob chování (NADAČNÍ FOND J&T, 2014).

Také pro biologické rodiče je umístění dítěte k příbuzným přijatelnější varianta, než institucionální nebo nepříbuzenská pěstounská péče, a nese s sebou menší společenské stigma. Pokud jsou vztahy mezi rodiči a pečující osobou dobré, mají k dítěti častý neformální přístup a mohou od pěstounů čerpat i další formy podpory (materiální i finanční). Pro rodiče je tato péče pohodlným řešením, mnohdy je však příliš nemotivuje ke změně svého životního stylu, aby mohli dítě zpět převzít. Pokud jsou ovšem vztahy mezi rodiči a pěstouny napjaté, bývá jejich spolupráce často složitější než u nepříbuzných pěstounů (Pazlarová, 2016).

Z pohledu pěstounů je hlavní výhodou vzájemná znalost a vytvořené vztahy s dítětem, znají historii dítěte, osobní anamnézu i případná zdravotní omezení. V případě dobrých vztahů s rodiči jim vzájemný kontakt nepůsobí výrazný stres a komunikace má často neformální podobu. Rizikem mohou být pro pěstouny potíže s nastavováním hranic pro rodiče, kdy se neformální kontakt může snadno obrátit v nevhodné narušování života dítěte i pěstounů (Pazlarová, 2016).

Pěstouni v příbuzenském vztahu se často nemají zájem vzdělávat, nejsou motivováni ke kontaktu se svou doprovodnou organizací a nabídku pomoci vnímají jako formu kontroly. Také nejsou vždy ochotni s pracovníky sdílet problémy a popírají je. V některých rodinách se může za pěstounkou péčí skrývat finanční motivace (Konečná, 2016). Někdy mají příbuzní problém přiznat a sdílet s pracovníky, že má dítě nějaké problémy. Mají výčitky, že ve výchově selhali a obavy z odebrání dítěte. Dlouho skrývané problémy se tak odhalí pozdě, kdy už je velmi obtížné je řešit (NADAČNÍ FOND J&T, 2014).

1.3.2 Prarodiče

Jak již bylo uvedeno výše, ze statistik vyplývá, že prarodiče tvoří nejpočetnější skupinu všech pěstounů. Dle Pazlarové (2016) jejich výhoda spočívá v tom, že již za sebou mají předchozí vlastní rodičovskou zkušenost, ze které mohou čerpat při péči o svěřená vnučata. Mají také bohaté životní zkušenosti, určitý nadhled a toleranci, a v případě prarodičů důchodového věku také dostatek času.

Komplikací může být velký věkový rozdíl, který mezi prarodiči a vnučaty vzniká. Prarodiče se najednou ocitnou s roli, která už úplně nepřísluší jejich věku, ubývá jim síl, cítí se fyzicky i psychicky vyčerpaní, mohou se objevovat zdravotní potíže. Také už se většinou vzhledem k věku nedokážou adekvátně věnovat potřebám a koníčkům dětí, a mnohdy jim ani nerozumí, protože mají rozdílný pohled na současné společenské normy. Mezi dětmi a prarodiči mohou proto vznikat konflikty, které obvykle vzrůstají v období puberty. Děti se mohou za věk či odlišné oblečení prarodičů stydět (Uhlířová, 2010). Úskalím může být také pomoc s přípravou do školy, jelikož obsah učiva se v posledních desetiletích velice změnil.

1.3.3 Tety a strýcové

Na rozdíl od prarodičů jsou tety a strýcové zpravidla v přiměřeném věku vůči svěřenému dítěti a často mají také vlastní rodičovskou zkušenost. Mají obvykle vyřešené bydlení, práci, partnerské vztahy a současně na ně nedoléhají obtíže spojené s věkem. S péčí jim mohou být nápomocni prarodiče (Pazlarová, 2016).

Úskalí může nastat v případě, kdy již v rodině žijí vlastní děti. Může to narušit jejich soukromí, a proto sžívání nemusí být vždy snadné. U pěstounů také hrozí riziko, že začnou srovnávat vlastní děti s dítětem přijatým (Krtičková, 2014).

1.3.4 Sourozenci

Předností pěstounů – sourozenců – je jejich mládí, síla a elán. Většinou mívají s dětmi úzký vztah a nejlépe znají osobní historii dítěte. Nevzniká u nich generační propast jako u prarodičů, proto mohou dobře rozumět potřebám dítěte a také jsou připraveni pomoci se školními povinnostmi. Často jsou otevření odborné pomoci a spolupráci s pomáhajícími pracovníky (Pazlarová, 2016).

Na druhou stranu je pro ně péče o mladší sourozence zátěž neúměrná věku, životní situaci a zkušenostem. Vzhledem k malému věkovému rozdílu nemají u svých sourozenců velkou autoritu, mají potíže s nastavováním hranic a celkově je pro ně obtížné působit na sourozence

výchovně. Sami mnohdy nemají stabilní zázemí, studují, nemají vyřešenou práci a bydlení, nemají zkušenosti s vedením domácnosti a rodinných financí. Také často ještě nemají vlastní děti, tudíž ani zkušenosti se zabezpečením základní péče (Pazlarová, 2016). Potřebují intenzivní podporu ze strany úřadů i podpůrných organizací, vyjasnit si vlastní směřování, svou sílu a vyladit si partnerský vztah. Vhodné je také využití podpůrných služeb, aby měli čas i na svůj život. Uvědomují si, že jsou pro své sourozence důležití a cítí za ně odpovědnost (NADAČNÍ FOND J&T, 2014).

První kapitola nám vymezila pěstounskou péči z pohledu platného právního rámce České republiky. Legislativa pěstounům vymezuje jejich práva a povinnosti, s jejichž naplňováním jim dopomáhá doprovodná organizace, kterou si sami vybírají. Můžeme považovat za příznivé, že se v případě potřeby mají pěstouni na koho obrátit. Vzhledem k tomu, že je pěstounská péče podporovaná státem, definovali jsme dávky, na které mají pěstouni či jejich svěřené děti nárok. Představili jsme si také specifika pěstounské péče na přechodnou dobu a objasnili principy příbuzenské pěstounské péče.

2 O RODINĚ

Pod pojmem rodina si každý z nás pravděpodobně představí něco jiného. Je obtížné rodinu jednoznačně definovat, protože každý autor k tomu přistupuje trochu jinak. S odlišným vymezením tohoto pojmu se můžeme setkat v jednotlivých oborech jako je pedagogika, psychologie či sociologie. V českém zákonodárství se definice tohoto pojmu nevyskytuje vůbec.

Hartl (2004, s. 230) definuje rodinu jako „*společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí*“. Dle Matouška (2016, s. 12) je rodina „*soužití jedné nebo více generací, v němž je podstatná emociální a ekonomická podpora jednotlivců*.“ Jde o společenství lidí, kteří se jako rodina cítí. V současné době již nelze definovat rodinu legalizací svazku mezi dospělými ani biologickou příbuzností mezi dětmi a rodiči. Nejsilnější vazbou v rodině je vazba mezi dítětem a rodičem.

Ve vztahu k výchově dětí a také k vývoji nové generace má rodina zásadní význam, a proto je nutné, aby byla rodina společností dostatečně podporována. Plní se zde řada funkcí, které žádná jiná společenská struktura nenahradí. Narozením dítěte se na něj přenáší základní charakteristiky rodiny, začíná zde proces socializace a zaujímání postojů a rolí. Nestabilita rodinného života může socializaci dítěte vážně ohrozit. Rodina znamená pro dítě domov a základní životní jistotu. Dále rodina ovlivňuje vývoj dítěte v počátečních fázích života, uspokojuje základní psychické potřeby dítěte a dítě si z ní nese do života model mezilidských vztahů (Vašátková, 2008).

2.1 Funkce rodiny

V minulosti byla rodina společenstvím, které svým členům poskytovalo vzdělání a péči v době nemoci či ve stáří a ekonomické zabezpečení. Bylo téměř nemožné přežít mimo společenství rodiny a takový člověk měl blízko k postavení na okraji společnosti (Matoušek, Pazlarová, 2016).

V současnosti rodina plní několik důležitých funkcí. Matoušek (2003) uvádí, že primární funkcí rodiny je výchovy dětí a pak uspokojování potřeb dospělých členů rodiny.

Kraus (2008) definoval šest funkcí rodiny:

a) Biologicko-reprodukční funkce

Společnost potřebuje pro svůj zdárný rozvoj stabilní reprodukční základnu. V posledních letech se rodí stále méně dětí a ženy se stávají matkami v pozdějším věku.

b) Sociálně-ekonomická funkce

Členové rodiny se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry v rámci výkonu určitého povolání a současně se rodina sama stává významným spotřebitelem na trhu.

c) Ochranná (zaopatřovací, pečovatelská) funkce

Rodina zajišťuje životní potřeby (hygienické, zdravotní, biologické) všech svých členů.

d) Socializačně-výchovná funkce

Hlavní úlohou socializačního procesu v rodině je příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. V posledních letech je významné také působení mladší generace na starší, jelikož se prodlužuje doba, kdy vedle sebe žijí tři generace.

e) Rekreační, relaxační a zábavná funkce

Jedná se o míru a způsob trávení volného času pohromadě.

f) Emociální funkce

Rodina poskytuje svým členům citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty.

2.1.1 Typologie rodiny dle funkčnosti

Funkčnost rodinného systému závisí na osobnosti a charakteru rodičů, na jejich odpovědnosti a vzájemných citových vztazích. Selhání rodičů v jejich rodičovské úloze může rodinu narušit nebo dokonce úplně rozvrátit (Vaš'átková, 2008).

Dunovský (1986) vypracoval tzv. Dotazník funkčnosti rodiny, tedy nástroj diagnostiky pro zjišťování poruch rodiny ve vztahu k dítěti. Metoda se opírá o stanovení hodnocení rodiny podle osmi kritérií, kterými jsou: složení rodiny, stabilita rodiny, sociálněekonomická situace rodiny, osobnost rodičů, přítomnost sourozenců a jejich profil, osobnost vyšetřovaného dítěte, zájem o dítě a péče o dítě.

Při vyhodnocování dotazníku vymežil 4 pásma funkčnosti rodiny.

a) Rodina funkční

Jedná se o intaktní rodinu, ve které jsou zajištěny všechny její funkce všech jejích členů. Je zde zajištěn dobrý vývoj a prospěch dítěte.

b) Rodina problémová

V této rodině se vyskytují poruchy některých funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém a vývoj dítěte v něm. Rodina je schopna tyto problémy sama řešit.

c) Rodina dysfunkční

V rodině se vyskytují vážnější poruchy některých nebo všech funkcí, které bezprostředně ohrožují a poškozují rodinu jako celek, a zvláště vývoj a prospěch dítěte. Tato rodina vyžaduje soustavnou pomoc.

d) Rodina afunkční

Zde se vyskytují takové poruchy, že rodina přestává plnit vůči dítěti svůj základní účel. Dítěti závažným způsobem škodí či jej dokonce ohrožuje v samotné existenci. Sanace rodiny je již bezpředmětná a jediným řešením je odebrat dítě z rodiny.

Přesto, že Dunovský svůj Dotazník funkčnosti rodiny propracoval před více než 30 lety, stále se mnoho autorů o jeho poznatky opírá a čerpá z nich.

2.2 Náhradní rodinná péče

Pokud dítě nemůže vyrůstat ve své původní rodině, má právo na to, aby vyrůstalo v náhradní výchově. Rozlišujeme dvě formy náhradní výchovy, a to ústavní péči a náhradní rodinnou péči.

Náhradní rodinná péče je taková forma péče, kdy je dítě vychováváno jinými osobami než rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Případy osiřelých dětí, kterým zemřel jeden nebo oba rodiče, jsou spíše ojedinělé. V naprosté většině se jedná o takzvaně sociálně osiřelé děti, které mají matku a otce nebo alespoň jednoho z nich, ale ti se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí starat. Děti jsou vždy přednostně svěřovány do péče širší rodiny nebo do péče osob, které dítě zná. Až druhou volbou je hledání osob, které dítě nezná a které jsou ochotny a schopny dítě přijmout do své rodiny (Matějček, 2002).

2.3 Rodičovství

„Rodičovství nás nikdo neučil, nedá se měřit žádnými termíny, výsledky ani stupnicí. Je to běh na dlouho trať, objevování dítěte i sebe sama v nové roli. Je to projekt s nepředvídatelnými výsledky.“ (Cajthamlová, 2017, s. 28)

Z výše uvedeného vyplývá, že rodičovství je vrozené a instinktivní. Dle Matouška a Pazlarové (2014) jsou rodičovského chování schopny děti zhruba od devíti let. Vašátková (2008) považuje rodičovství za jednu ze základních potřeb člověka a jednu ze základních funkcí biologické a sociální existence. Pro uchování rodiny, pocit bezpečí a jistoty, uspokojování potřeb dítěte a jejich kvalitního rozvoje a úspěšnou socializaci je důležité, aby rodičovství bylo kvalitní.

Důležitým aspektem rodičovství je hledání rovnováhy. Na jednu stranu si rodiče přejí být k dětem dostatečně shovívaví a laskaví, aby děti povzbuzovali v tom, že mohou bez obav zkoušet a prozkoumávat nové věci, ale na druhou stranu musí být rodiče přísní a učit děti, že světem mohou proplouvat bezpečně a správně, když budou respektovat jejich autoritu. Je tedy vhodné nabízet dětem láskyplnou výchovu a přesná pravidla ve správném poměru. Jedině pak se dítě cítí v bezpečí, ví, že může rodičům důvěřovat, zažívá větší volnost a vnímá možnost zkoušet nová chování (Purvis, 2007).

Matějček (2002) rozděluje rodičovství na **biologické a psychologické**. U většiny rodičů koexistují oba typy rodičovství ve vzájemném souladu. Někteří rodiče však přivedou na svět dítě, o které se nestarají, zanedbávají jej nebo týrají a v tomto případě se jedná pouze o rodičovství biologické. Pokud na druhé straně tyto děti přijme cizí člověk, který není biologickým rodičem, nastupuje rodičovství psychologické. Jedná se o bezpodmínečné přijetí dítěte, které má významný vliv na jeho vývoj. V těchto případech je psychologické rodičovství pro dítě mnohem lepší než rodičovství biologické. Děti považují za rodiče ty osoby, které se k nim chovají mateřsky a otcovsky, dávají jim pocit důvěry, opory, porozumění a jistoty a uspokojují jejich psychické potřeby. Vašátková (2008) označuje proces přijetí dítěte za své jako pravé rodičovství. Dále uvádí, že lidé, kteří vytvoří rodinu přijatému dítěti, se chovají lidsky, přirozeně a vyspěle, protože dokážou překonat osobní egoismus.

2.3.1 Rodičovství v pěstounské péči

Rodičovství v náhradní rodině je v určitých ohledech zvláštní. Děti, které se dostaly do náhradní rodiny, často neměly ve své biologické rodině v dostačující míře uspokojeny základní psychické potřeby. Tyto potřeby trvají po celý život, mění se však jejich intenzita a způsob uspokojování. Dlouhodobé neuspokojování těchto potřeb nazýváme psychickou deprivací a děti se s ní mohou vyrovnávat po celý život (Koluchová, 2002).

Důsledky prožité deprivace si s sebou děti nesou i do nové náhradní rodiny a bezděčně v ní začnou svým chováním organizovat předešlé nepříznivé výchovné prostředí. Pěstouni se mnohdy obtížně vyrovnávají s toxickým vlivem traumatizovaných dětí na rodinu. V těchto případech se uplatňuje specifická strategie označována jako **terapeutické rodičovství**. Pěstouni jsou speciálně proškolení a procházejí výcvikem na jehož konci se traumatizovaným dítětem naskýtá možnost nového začátku. Deprivované děti mají často vlivem zanedbání smysl pro společenské normy posunut mimo běžné hranice. Terapeutický rodič je učí tomu, jaké chování je přijatelné a správné a také jaké chování okolí mají považovat za přijatelné a správné (Matoušek, Pazlarová, 2014).

Matějček (2002, s. 128) uvádí, že náhradní rodičovství neznamena žádnou náhražku, ale jedná se o rodičovství plnohodnotné a stejně kvalitní, ne-li kvalitnější než mnohá rodičovství biologická. Důležité je bezpodmínečné přijetí dítěte. Dle něho neexistuje žádný „*hlas krve, který by neomylně k sobě poutal jen vlastní děti a vlastní rodiče*“.

Specifikem pěstounského rodičovství je jeho dočasnost. Pro pěstouny často není jednoduché vyrovnat se s faktem, že pěstounská péče má konec intenzivního kontaktu s dítětem zakotvený v samotném principu. U dlouhodobých pěstounských péčí se dítě stává pevnou součástí rodiny a formální ukončení pěstounské péče obvykle neznamena konec faktického fungování dítěte v rodině. Obzvlášť v případě příbuzenské pěstounské péče. Ani u dlouhodobého pěstounství však není vyloučeno, že se dítě vrátí do své původní rodiny, ke které pěstoun může mít protichůdný postoj (Matoušek, Pazlarová, 2014).

Dalším specifikem je míra odpovědnosti za případné problémy dítěte. Dítě si do nové rodiny ze své původní rodiny přináší vlastní zátěž a pěstouni nemohou nést takovou míru odpovědnosti za případné problémy dítěte jako biologičtí rodiče. Pěstouni se ocitají v těžké situaci, kdy čelí problémům, za které nenesou odpovědnost a jejichž příčinám často nerozumí. Někdy se i přes veškerou jejich snahu mohou u dítěte objevit závažné problémy,

kteřé však nemusí mít zdroj selhání v jejich pěstounském rodičovství (Matoušek, Pazlarová, 2014).

Přijetím dítěte do rodiny se řada věcí změní. Pěstouni musí mnohdy spolupracovat s různými profesionály (psychology, terapeuti) a úřady, kterým se svěřují s problémy či pocity, jak svými, tak přijatých dětí. Pěstounská rodina tímto do určité míry ztrácí své soukromí a je více pod drobnohledem než většina běžných rodin.

Tato kapitola nám nabídla několik definic pojmu rodina, vymezila její primární funkce a rozdělila ji do čtyř pásem z hlediska její funkčnosti. V případě afunkční rodiny je dítě z takové rodiny odebráno a umístěno do náhradní výchovy, čímž může být mimo jiné i pěstounská péče. Rodičovství v pěstounské péči se v některých směrech odlišuje od biologického rodičovství. S ohledem na to, čím si většina dětí prošla, musí být pěstoun také určitým terapeutem, který zmírňuje dopady psychické deprivace na dítě. Toto rodičovství nemůžeme považovat za méněcenné, ba naopak je v případě náhradní rodiny obvykle hodnotnější než rodičovství biologické.

3 KONTAKT DÍTĚTE S BIOLOGICKOU RODINOU

Specifikem dítěte v pěstounské péči je to, že není tzv. právně volné. Biologickým rodičům obvykle zůstávají jejich rodičovská práva a povinnosti, a jedním z těchto práv je dle § 960 NOZ „*právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat i právo na informace o dítěti.*“ Na druhé straně § 967 ukládá pěstounům povinnost „*udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými.*“

Před pár lety bylo považováno za regulérní umístit dítě co nejdál od původní rodiny, aby tak pěstouni měli „klid“. Na rodiče se pohlíželo jako na ty, kteří selhali, byli tudíž jednou pro vždy nekompetentní k výchově a kontakt s rodinou byl vnímán jako rušivý. Dnes je situace jiná pěstounská péče je vnímána jako služba dítěti a jeho rodině (Pazlarová, 2016).

Na druhou stranu je třeba zvážit, zda je kontakt pro dítě vhodný a sociální pracovníci by se měli vyvarovat kontaktu dítěte s původní rodinou za každou cenu. Jak je uvedeno v Úmluvě o právech dítěte, tak „*zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními orgány nebo zákonodárnými orgány.*“ V ČÁSTI I v Článku 9 této Úmluvy je konkrétně uvedeno, že dítě, které je oddělené od jednoho nebo obou rodičů má právo „*udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.*“

Dle nálezu ústavního soudu (sp. zn. I. ÚS 3226/16 ze dne 29. 6. 2017, bod 29) může být nejlepší zájem dítěte v konfliktu s oprávněnými zájmy rodičů. Je zde proto nutný určitý stupeň flexibility a případné konflikty je třeba řešit případ od případu. Dále je zde uvedeno, že „*nejlepší zájem dítěte má vyšší váhu než ostatní oprávněné zájmy, které je nutno též vzít v potaz.*“ Je tedy nutné každou situaci hodnotit individuálně a zvolit správnou formu a intenzitu kontaktů. V některých případech může soud kontakt rodičů s dětmi omezit nebo zakázat, jelikož by byl pro dítě škodlivý.

Matoušek a Pazlarová (2016) doporučují, aby dítě, které je k tomu způsobilé, vyjádřilo svůj zájem a k tomuto by se mělo přihlížet. § 907 NOZ uvádí, že by soud měl brát ohled „*na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohly a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte.*“ Dle Pazlarové (2016) není možné přínos kontaktu pro dítě zobecňovat a jeho úspěšnost závisí na přístupu pěstounů, spolupráci rodičů, podpoře pracovníků i na aktuálním stavu a vývoji dítěte.

3.1 Proč je kontakt dětí s původní rodinou důležitý

Každé dítě, které se dostane do pěstounské péče, si s sebou přináší určitou minulost. Čím je dítě mladší, tím je jeho minulost kratší. Ovšem i velmi malé dítě, které si „na nic nepamatuje“, je formováno genetickými dispozicemi, průběhem těhotenství a porodu, a také svým vývojem a výchovou až do převzetí náhradní rodinou. Většinou se do pěstounské péče dostávají děti, které si na vlastní rodinu pamatují, a tato rodina ví, kde se jejich dítě nachází (Matějček, 2002).

Udržovat kontakt dětí s biologickou rodinou je důležité pro děti, rodiče i pěstouny. Pro zdravý vývoj osobnosti je důležité znát svou historii a historii rodiny. Absence této historie tvoří mezery v životě člověka, které se obtížně zaplňují. Děti si pak vytváří nerealistické představy o původní rodině, zabývají se tím, proč se s rodiči nestýkají, často tak uvíznou v minulosti a zabraňuje jim to v budování nových vztahů s pěstouny (Pazlarová, 2016).

Děti na své rodiče často myslí, a to i v případech, kdy si na ně nepamatují. Jejich vědomí o tom, že se narodily někomu jinému než náhradnímu rodiči, a že tito lidé někde žijí, tvoří nedílnou **součást jejich identity** (Uhlířová, 2014).

Většina rodičů, kterým je odebráno dítě, cítí že selhali. V případě následné absence kontaktů s dítětem si také mohou vytvářet neadekvátní fantazie, které pak vedou k negativnímu vztahu k pěstounům i sociálním pracovníkům. Udržování kontaktu může rodiče povzbudit k úpravě svých poměrů v co nejkratší době. I v situacích, kdy je návrat dětí k původní rodině nereálný, si většina rodičů cení toho, že je o jejich děti dobře postaráno a mají k nim otevřenou cestu (Pazlarová, 2016).

Kontakt dětí se svou rodinou může vést ke zlepšení vztahů mezi dětmi a pěstouny. Děti, které mají informace o své původní rodině, mohou pak reálněji hodnotit a ocenit péči pěstounů. Pěstouni se tak vyhnou pozdějším případným obviněním ze strany dětí o zabraňování kontaktu (Pazlarová, 2016).

3.2 Formy kontaktu

Kontakt dětí se svými příbuznými může mít několik podob. Uhlířová (2014) dělí kontakt na přímý a nepřímý.

Jednou z nejstarších a nyní i nevzdálenějších forem nepřímého kontaktu je *písemný kontakt*. Posílání dopisů či pohledů už není v dnešní době moc populární, přesto je to jedna z vhodných variant v situacích, kdy jsou například biologičtí rodiče v léčebně nebo ve

výkonu trestu. S příchodem moderních technologií se možnosti kontaktu dětí se svou biologickou rodinou značně zjednodušily. Velmi využívanou variantou je *telefonický a elektronický kontakt*, a to prostřednictvím běžných hovorů, emailu či sociálních sítí. Tento způsob je velmi snadno dostupný a lze jej použít téměř kdykoliv a kdekoliv. Dle Pazlarové (2016) není pro pěstouny snadné monitorovat frekvenci, průběh a vliv těchto kontaktů na dítě, a je nutné to řešit individuálně dle konkrétní situace, věku dítěte, vztahu dítěte k pěstounům, k rodičům, jeho celkovém stavu a vývojové úrovni. Uhlířová (2014) mezi nepřímý kontakt řadí také *mentální kontakt*, což je otevřená komunikace pěstouna, příp. sociálního pracovníka s dítětem o jeho vlastní rodině, názorech na ni a vzpomínkách, také prohlížení fotografií a jiných předmětů z původní rodiny.

Přímý kontakt, tedy *osobní setkání* dítěte s rodičem, se může uskutečnit za asistence nebo bez asistence sociálního pracovníka.

Mezi nejčastější způsoby navázání kontaktu řadí Uhlířová (2014):

1. Biologický rodiče se ozve sám (většinou prostřednictvím pracovníka OSPOD).
2. Dítě si přeje s biologickým rodičem setkat a ten se setkáním souhlasí.
3. Dítě si přeje s biologickým rodičem setkat, ale ten se setkáním nesouhlasí.
4. Biologický rodič se s dítětem setkává již před svěřením do pěstounské péče, např. v dětském domově.
5. Biologický rodič dítě nepravidelně navštěvuje a dítě bývá po setkání silně rozrušené.

3.2.1 Asistovaný kontakt

V některých případech je vhodné, aby při setkávání dítěte s příbuznými byl přítomen odborný pracovník. O takové službě je nutné podepsat Dohodu o asistovaném kontaktu (AK), ve které je určen klíčový pracovník, který bude dítě, pěstouny i příbuzné dítěte v průběhu celého AK provázet. Asistovaný kontakt (AK) je kompletní proces, který zahrnuje setkávání, provázení mezi realizací setkání dítěte s osobou, která má o kontakt, ošetření po setkání a jeho hodnocení odborníkem. AK zahrnuje také komplexní řešení otázky kontaktů dítěte v pěstounské péči s osobami, které mají o kontakt zájem nebo o kontakt s nimi projevilo zájem dítě či pěstoun (např. nastavení podmínek kontaktů, konzultování průběhu realizovaných kontaktů, supervize probíhajících kontaktů). Klíčový pracovník zajišťuje komunikaci mezi všemi zúčastněnými stranami, pracuje s uživateli individuálně a zajišťuje bezpečnost všech uživatelů (Butulová, 2013).

Pazlarová (2016) uvádí, že službu AK je možné využít například v těchto situacích:

1. Při úvodních kontaktech, kdy nejsou zcela jasné možné reakce všech zúčastněných.
2. Při probíhajícím kontaktu, kdy se objevilo předchozí nevhodné chování rodičů či agresivita.
3. Při kontaktu s rodiči trpícími psychickými problémy, závislých na alkoholu nebo návykových látkách (v těchto případech se může klíčový pracovník setkat s rodiči dříve než dítě, aby ověřil schopnost styku rodiče s dítětem a zabránil tak u dítěte případnému nepříjemnému zážitku).

Butulová (2013) doplňuje ještě situaci, kdy soud upravil styk rodiče s dítětem s asistencí poskytovatele AK.

3.3 Předpoklady dobrého kontaktu

K tomu, aby byl vztah mezi pěstounem, dítětem a biologickým rodičem funkční, musí splňovat základní předpoklady. Dle Uhlířové (2010) je důležité, aby pěstoun respektoval biologického rodiče jako dárce života a zároveň, aby biologický rodič uznával pěstounství jako pomoc jeho dítěti. Východiskem je také kvalitní a důvěrný vztah mezi pěstounem a dítětem a dostatek příležitostí hovořit s pěstounem o svých rodičích a sourozencích beze strachu. Dítě je členem, jak rodiny vlastní, tak rodiny pěstounské. Nutné je s biologickým rodičem v rámci služeb podpůrně pracovat. Předpokladem je také, aby dítě znalo své kořeny, rodinný příběh i důvody k odebrání, protože vše je součástí jeho identity.

NADAČNÍ FOND J&T (2014) mezi základní východiska pro dobře sjednaný kontakt řadí existenci dohody o kontaktu, potřebu koordinátora při realizaci kontaktu a přípravu rodiče, dítěte, případně pěstouna v příbuzenské pěstounské péči. Rodiče by měli být poučeni o vhodném chování a informováni o průběhu a plánování programu, a dítě by mělo být informováno o možnostech, co dělat, když se mu kontakt nebude líbit. Dále je nutné, aby se kontakt realizoval po předchozí domluvě. Účastníci kontaktu jsou motivováni k ujednání dohody o úpravě styku a návrhy k soudu by měly být podávány až jako řešení krizové situace, kdy se nelze domluvit. Pracovník by měl kontakty pravidelně vyhodnocovat a zjišťovat názory a postoje dítěte ke kontaktům, zda si kontakt přeje či nikoliv.

3.3.1 Dohoda o kontaktu

Dle Pazlarové (2016) je výhodné mezi dítětem a rodiči vytvořit dohodu o kontaktech. Dohoda je přísně individuální a může být pro každého sourozence jiná. Musí zohledňovat rozhodnutí soudu, v případě, že konkretizuje kontakt dítěte s rodiči, přání dítěte, přání rodičů, názor a možnosti pěstounů. Není vždy jednoduché vyhovět všem, důležitá je tedy písemná formy dohody, aby nedocházelo k dezinterpretaci ústní dohody.

Dohoda o kontaktu obsahuje:

- jména a kontakty rodičů, pěstounů i zodpovědného pracovníka,
- formu kontaktu (u telefonických kontaktů se může určit vhodný čas telefonátů vzhledem k dennímu režimu dítěte),
- místo setkávání a délku setkávání (v závislosti na věku dítěte, jeho denního režimu, místu, ročnímu období),
- okolnosti předávání dítěte (kdo a jak dítě na setkání přiveze a odveze zpátky k pěstounům),
- okolnosti, za jakých se kontakt neuskuteční (pokud se někdo dostaví pod vlivem alkoholu či drog, bude verbálně nebo fyzicky agresivní). (Pazlarová, 2016)

Dle Archerové (2001) se při stanovování kontaktu dítěte s rodinou jedná vždy o velmi individuální věc, kterou je třeba posuzovat opatrně. Zdůrazňuje, že není důležitá podoba kontaktů, ale především je nutné myslet na zájmy a potřeby dítěte.

3.4 Úskalí kontaktů dětí v pěstounské péči s původní rodinou

Někdy při kontaktech rodičů s dětmi dochází k problémovým situacím, jejichž řešení by se měl ujmout sociální pracovník.

Podle Pazlarové (2016) je jedním z problémů na straně rodičů, že se na stanovenou schůzku s dítětem vůbec nedostaví. Dítě je pak z tohoto obvykle rozladěno a je na pěstounech, aby mu pomohli překonat zklamání. Klíčový pracovník může rodiče na setkání připravit, připomenout jim termín kontaktu s dítětem a ujistit se, že jsou schopni se dostavit, mají na to prostředky apod. Někdy se rodiče dostaví na schůzku s dítětem pozdě nebo jej navštíví v rodině pěstounů zcela bez předchozí domluvy. O tomto by měli pěstouni informovat klíčového pracovníka a je zcela na zvážení pěstounů, jestli rodiči takový kontakt s dítětem umožní. Jindy se rodiče mohou dostavit v duševním a tělesném stavu (rozčilení,

deprimovaní nebo pod vlivem alkoholu či drog), který návštěvu problematizuje. S ohledem na bezpečí dítěte je na zvážení klíčového pracovníka, zda takový kontakt umožní a je nutné také zvážit vhodnost asistovaného kontaktu. Je nutné rodičům vysvětlit, že v takovém stavu nejsou návštěvy akceptovatelné a jejich opakování může mít následky pro další kontakt.

Pro pěstouny může být někdy obtížné přijmout rodiče dítěte jako součást jeho přirozeného sociálního prostředí a akceptovat vzájemné vztahy s biologickou rodinou. Pěstouni mají informace o historii dítěte a potýkají se s následky špatné péče ze strany rodičů. Jejich snahou je budovat nové vztahy s dítětem a mohou mít tendenci kontaktu s rodiči zabránit. Mají o dítě obavy, také mají obavy o svůj vztah s dítětem a jaký bude mít kontakt s rodiči následek pro celou pěstounskou rodinu. Pro pěstouny je důležitá podpora ze strany sociálních pracovníků (Pazlarová, 2016).

Některé překážky při kontaktu, které jsou typické spíše pro příbuzenskou pěstounskou péči jsou popsány v kapitole 3.5.

3.5 Specifika kontaktu v příbuzenské pěstounské péči

Specifikem příbuzenské péče je obvykle vzájemná znalost všech zúčastněných a tím odpadá prvotní bariéra v komunikaci. Pokud jsou vztahy mezi pěstouny a rodiči dobré, ve většině případů probíhá kontakt neformálně a přirozeně, probíhá snadné předávání informací a rodiče mohou pěstouny v jejich péči podpořit. V mnoha případech je však kontakt dítěte v příbuzenské PP složitější než u zprostředkované PP (Pazlarová, 2016).

Biologičtí rodiče často své příbuzné zahrnují výčitkami, že jim „ukradli“ dítě, což pěstouni vnímají nespravedlivě. Potřebují tedy pevnou oporu sociálních pracovníků, potřebují vyslechnout a tuto nespravedlnost ventilovat, aby tím pak neovlivňovali dítě. Ale i přes většinu neshod probíhá mezi příbuznými a rodiči mentální kontakt (fotografie, rodinné historiky, vyprávění o rodiči coby dítěti) a dítě má pak možnost přemýšlet o svém původu a vytvářet si o rodičích představy (NADAČNÍ FOND J&T, 2014).

Někdy mají mezi sebou pěstouni a rodiče dlouhodobé nevyřešené vztahy a konflikty, které ovlivňují styk rodičů s dítětem. Pěstouni mají s rodiči předchozí špatné zkušenosti, nesou si s sebou veškerou vztahovou zátěž, nedorozumění, které pak promítají do aktuální situace. Dalším úskalím může být právě neformálnost vztahů, kdy kontakt narušuje život pěstounské rodiny. Rodiče chodí do domácnosti pěstounů v době, která není z hlediska dítěte nebo provozu domácnosti vhodná. Někdy jsou ve stavu, která styk problematizuje a také mohou

vyžadovat jídlo, peníze a jiný nadstandardní servis. U příbuzenské PP je obtížnější nastavit hranice a vyjasnit pravidla. Rodiče mají tendenci častými telefonáty, telefonáty v nevhodnou dobu či vymáháním návštěv nevhodně zasahovat do každodenního života dítěte. Mezi příbuznými a rodiči je možnost s pomocí klíčového pracovníka vytvořit neformální dohodu o kontaktech. V případech nutnosti rozhodne o kontaktech soud, čehož je však v příbuzenské PP využíváno zřídka (Pazlarová, 2016).

Někdy může nastat situace, že biologický rodič bydlí, ať už dočasně či trvale, ve společné domácnosti s pěstounem a dítětem. Proto je nutné správně nastavit role, aby dítě nebylo zmatené, kdo je kdo a koho má poslouchat. Dítě může být svědkem poskytnuté pomoci jeho rodiči, ale také hádkám či násilí. V takových případech může být pro něj společné bydlení traumatizující (NADAČNÍ FOND J&T, 2014).

Novák a Gabriel (2008) uvádí, že prarodiče mívají častěji sklony k extrémnímu přístupu k biologickým rodičům dítěte než ostatní pěstouni. Na jednu stranu mohou naprosto bránit rodičům v kontaktu s dítětem, přestože by byl pro dítě přínosem, protože mají potřebu dítě až přehnaně chránit. Druhým extrémem je přehlížení a omlouvání nezájmu a prohřešků jejich syna či dcery, a nucení dítěte do kontaktu za každou cenu.

3.6 Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči

Dne 18. 12. 2020 zveřejnila zástupkyně veřejného ochránce práv Doporučení ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči (dále jen Doporučení). Dle tohoto Doporučení má dítě právo na pravidelný kontakt s rodiči, sourozenci a osobami mu blízkými, ledaže soud rozhodl jinak. OSPOD by měl aktivně vést rodiče a pěstouny k dohodě o styku s dítětem, ti by se měli primárně dohodnout na podmínkách styku a jeho četnosti (pokud se nedohodnou, rozhodne o tomto jedině soud). Zprostředkování dohody nemůže být rodičům předkládáno jako podmínka a zapojení doprovodné organizace by nemělo způsobovat jakoukoliv prodlevu v dohodě o úpravě styku, aby styk rodičů s dítětem mohl proběhnout co nejdříve po odebrání dítěte z rodiny. OSPOD by měl již při vypracování návrhu na vydání soudního rozhodnutí o umístění dítěte do PP myslet na potřebu úpravu styku – zda dítě potřebuje ochranu, zda je možná dohoda mezi rodiči a pěstouny, zda lze očekávat odlišné představy o styku (zprostředkování dohody by mělo být umožněno v řádu hodin či maximálně několika dnů od odebrání dítěte z rodiny). Doprovázející organizace nemohou zasahovat do práva dítěte na kontakt a o asistovaném styku může rozhodnout pouze soud. OSPOD má právo podat

návrh na zahájení soudního řízení týkajícího se zásahů do rodičovské odpovědnosti a měl by sledovat, zda jsou tato opatření stále opodstatněná a nezbytná. V případě zbavení rodičovské odpovědnosti může soud rozhodnout o zachování práva osobního styku s dítětem, jinak toto právo rodič ztrácí (zůstává mu pouze právo na nepřímou formu styku).

Dále je zde uvedeno, že osobám se zdravotním postižením je nutné poskytnout odpovídající podporu při plnění jejich rodičovských povinností. Pokud je z rodiny odebráno více sourozenců, a tito nejsou umístěni do pěstounské péče společně, musí OSPOD aktivně činit kroky k zajištění jejich pravidelného osobního kontaktu. Pokud je v rodině více sourozenců a každý z nich má k rodiči výrazně odlišný vztah, je nutné u každého z nich zvažovat odlišné možnosti úpravy kontaktu.

K Doporučení se oficiálně vyjádřilo několik organizací, jde například o zapsané spolky Sdružení pěstounských rodin, Sekci pro náhradní rodinnou péči při Českomoravské psychologické společnosti nebo Asociaci Dítě a rodina. Dle jejich stanoviska je v Doporučení tvrdě prosazováno právo rodičů, nikoliv však zájem dětí. Dítě má právo, ne však povinnost kontaktu s biologickým rodičem. V Doporučení je opomíjena zákonná povinnost rodiče řádně pečovat o dítě, kterou rodič svým chováním a životním stylem porušuje. Nejdříve by se měl rodič zodpovídat za nesplnění své povinnosti a poté prokázat, že je v zájmu dítěte, aby se s ním dále stýkal. Doporučení nebere v potaz kvalitu biologických rodin a rodinného prostředí (obvykle krajně rizikové, dysfunkční, s výskytem různé sociální patologie). Děti jsou odebírány z rodin z vážných důvodů a často je sanace těchto rodin velmi obtížná až nemožná. Dále Sekce pro NRP vyzdvihuje nutnost respektovat specifické vývojové potřeby dítěte, utváření osobnosti a osobní identity dítěte. Nejdříve je důležité navázat bezpečné a hluboké citové vztahy s pěstouny, a proto v době adaptace na novou rodinu bývá kontakt s rodiči pro dítě zvýšeně ohrožující. Dle Sekce pro NRP (vycházející z výzkumu a praxe) musí mít kontakt pro dítě vždy jasný a konkrétní přínos. Dále nelze po pěstounech požadovat, aby se dohodli s rodiči, protože je spolupráce často problematická a velmi náročná. Zástupkyně veřejného ochránce uvádí, že v případě že se pěstouni s rodiči nedohodnou, může o styku rozhodnout jedině soud. Sekce pro NRP však upozorňuje na to, že soudy jsou trvale přetížené a rozhodováním o každém dalším případě, by se jejich práce ještě zpomalila.

Je tedy patrné, že Doporučení zvedlo vlnu negativní kritiky, zejména ze strany doprovázejících organizací. Organizace Amalthea z. s. uspořádala videokonferenci k projektu Bezpečný kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou, kde

vystoupilo několik odborníků z praxe. Ze strany MPSV na této videokonferenci zaznělo, že Doporučení „*zcela souzní s názory ministerstva*“ a plánují rozšířit doporučení o tematiku sociální práce s dítětem a rodinou do metodiky MPSV.

V poslední kapitole teoretické části se věnujeme jednomu z nejpálčivějších témat pěstounské péče, a to kontaktu dítěte s biologickou rodinou. Vysvětlili jsme si důvody, proč je pro dítě důležité udržovat kontakt se členy biologické rodiny a vymezili jsme jednotlivé formy kontaktu včetně kontaktu asistovaného. Také jsme si stanovili východiska dobrého kontaktu a předešli překážky, které dobrému kontaktu brání. Na závěr jsme se seznámili s aktuálním doporučením zástupkyně veřejného ochránce práv, o kterém se v současnosti vede mnoho diskusí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

V teoretické části jsou uvedena východiska pěstounské péče a kontaktu dítěte v pěstounské péči s jeho biologickou rodinou. Povinnost podporovat kontakt dítěte v pěstounské péči vyplývá pěstounům ze zákona, legislativa už však neřeší, jak se mají pěstouni s rodiči na kontaktu domlouvat a jak má konkrétní kontakt vypadat. S tímto mohou pěstounům pomoci doprovodné organizace, z nichž některé v posledních letech vydávají ke kontaktům své metodiky. Ne však každý kontakt probíhá za účasti třetích osob, a ne každý kontakt se odehraje bez problémů. Přičemž to, aby kontakt proběhl co nejlépe, je v zájmu všech zúčastněných osob, protože vhodně nastavený kontakt může být jedním z prostředků, který usnadňuje případný návrat dětí zpět k rodičům.

Jaké jsou zkušenosti pěstounů s kontaktem s biologickou rodinou svěřeného dítěte nám odkryje praktická část, která se skládá z vymezení výzkumných cílů a otázek, použitých metod a technik a ze samotného výzkumu. Závěr výzkumné části je věnován interpretaci dat a diskusi k dosaženým výsledkům.

4.1 Výzkumné cíle

Hlavním výzkumným cílem je zjistit zkušenosti pěstounů s kontaktem s biologickou rodinou svěřených dětí a jeho průběhem.

V souvislosti s hlavním výzkumným cílem nám vyvstaly **tři dílčí výzkumné cíle**, a to:

- Zjistit, jak z pohledu pěstouna ovlivňuje kontakt s biologickou rodinou samotné dítě.
- Prozkoumat představy pěstounů o kontaktu s biologickou rodinou.
- Odkrýt problémy, které vznikají mezi pěstouny a biologickou rodinou svěřených dětí.

4.2 Výzkumné otázky

V souladu s výše stanovenými výzkumnými cíli byly formulovány výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké jsou zkušenosti pěstounů s kontaktem dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou?

Dílčí výzkumné otázky:

Jak z pohledu pěstouna ovlivňuje dítě v pěstounské péči kontakt s jeho biologickou rodinou?

Jaké jsou představy pěstounů o kontaktu mezi dětmi v pěstounské péči a jejich biologickou rodinou?

Jaké problémy vnikají mezi pěstouny a biologickou rodinou svěřených dětí?

4.3 Strategie výzkumu

Vzhledem k tématu bakalářské práce a jejím výzkumným cílům, bylo zvoleno kvalitativní pojetí výzkumu. Záměrem výzkumu je zjistit zkušenosti pěstounů s kontaktem s biologickou rodinou, tudíž budeme vycházet z jejich subjektivních pocitů a chápání reality. Kvalitativní výzkum nám umožní hlubší vhled do zkoumané problematiky a poskytne informace o názorech a postojích konkrétních osob. Výstupy z kvalitativního výzkumu jsou platné pouze pro konkrétní zkoumaný vzorek, na kterém byla data získána, nelze je tedy zobecňovat. Nevýhodou kvalitativního výzkumu lze spatřit v jeho časové a psychické náročnosti.

4.4 Metoda sběru dat

Metodou sběru dat v rámci kvalitativního výzkumu bylo využito polostrukturovaných rozhovorů. Dle Švaříčka a Šedřové (2017) je rozhovor nejčastěji využívanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Vycházelo se z předem připraveného okruhu otázek, které byly v souladu s výzkumnými cíli. Tyto otázky nebyly vždy pokládány ve stejném pořadí. V některých případech respondenti odpověděli v rámci otázky i na některou z dalších otázek, proto se na tyto otázky již nebylo nutné dotazovat. S ohledem na konkrétní situaci byly pokládány doplňující otázky, které vedou k hlubšímu pochopení problému.

4.5 Výzkumný soubor

Výzkumným souborem jsou pěstouni, kteří byli vybráni metodou záměrného výběru. Hlavním kritériem pro výběr respondentů bylo, aby pěstouni, resp. jejich svěřené děti, udržovali kontakt s biologickou rodinou. Na školení pěstounů bylo osloveno deset pěstounů, z nichž pět vyhovovalo požadovanému kritériu. Jednalo se o jednoho muže a čtyři ženy. Ostatní pěstouni zejména kvůli nezájmu biologických rodičů kontakt téměř nebo vůbec nemají.

Jeden z vybraných pěstounů však kvůli pracovní vytíženosti domluvený termín rozhovoru dvakrát zrušil a poté se odmlčel úplně. Další pěstounce bylo, v období mezi prvotním oslovením a pozdější telefonickou domluvou ohledně termínu rozhovoru, dítě odebráno a vráceno biologické matce. Tito dva byli tedy z původního výzkumného souboru odebráni.

Dále byla uplatněna metoda snowball, kdy pěstounky poskytly kontakty na další dvě respondentky, jejichž svěřené děti se s biologickou rodinou stýkají.

Výzkumným souborem je tedy pět pěstunek, se kterými byly vedeny rozhovory. Pěstounky jsou ze Zlínského, Moravskoslezského a Olomouckého kraje, některé jsou v příbuzenském a některé v nepříbuzenském vztahu se svěřenými dětmi. Vzhledem k tomu, že jedna z pěstunek pečuje o více dětí, rozhovor byl veden o každém svěřeném dítěti samostatně. Pro lepší orientaci jsou níže uvedeny základní údaje o všech svěřených dětech, kterých se rozhovory týkají.

Rozhovor 1 (R1) – David, 10 let

David se narodil rodičům, kteří byli a stále jsou drogově závislí. Matka měla z předchozího vztahu již dceru. Když bylo Davidovi půl roku, matka rodinu opustila. Davidova sestra byla svěřena do péče svých prarodičů. Otec – výrobce, prodejce i uživatel drog – péči nezvládal, David zůstával často sám doma. V roce byl David otci odebrán a svěřen do péče otceva bratra a jeho manželky, tedy strýce a tety. Po čtyřech letech se strýc s tetou rozvedli a David zůstal jen v péči tety. Nyní je Davidovi 10 let, chodí do 4. třídy a bydlí společně s tetou (40 let) a jejími dvěma dcerami (15 let, 21 let). Udržuje kontakt se svým otce, prarodiči a širší rodinou.

Rozhovor 2 (R2) - Natálka, 4 roky

Natálka se narodila matce a otci závislým na drogách. Ještě v těhotenství otec do matky kopal, protože si dítě nepřál. Nakonec ji vyhodil ze společného bydlení. Když bylo Natálce půl roku, donesla jí matka své babičce na hlídání s tím, že si jen doma umyje okna a přijde si pro ni. Matka si však pro ni už nepřišla. Po třech týdnech zavolala Natálčina prababička na OSPOD a Natálie jí byla svěřena do pěstounské péče. Otcí Natálky zabodl jeho spolubydlící při potyčce vidličku do zad, a od té doby je na vozíku. Nyní bydlí Natálka v rodinném domě spolu s prababičkou (73 let) a za měsíc oslaví páté narozeniny. Udržuje kontakt s rodiči, prarodiči a širší rodinou.

Rozhovor 3 (R3) – Pavel, 23 let a Marek, 19 let

Pavel a Marek jsou bratři, kteří se narodili rodičům alkoholikům. Děti byly rodičům odebrány a umístěny do dětského domova. Když jim bylo 6 a 9 let, byly svěřeny do nepříbuzenské pěstounské péče manželům. Pěstouni mají tři biologické syny (dnes 27, 23 a

15 let) a v průběhu let přijali další děti (viz rozhovory 4-7). Všechny děti vyrůstaly spolu ve velkém rodinném domě. Nyní má Pavel 23 let, bydlí již samostatně, je zasnoubený a s pěstouny (47 a 49 let) i ostatními dětmi udržuje blízký kontakt. Marek se v 18 letech rozhodl rodinu opustit, odstěhoval se do Prahy a pěstouni o něm mají jen nepravidelné zprávy. Chlapci udržovali kontakt se svou matkou.

Rozhovor 4 (R4) – Nela, 25 let

Nela se narodila rodičům, kteří žili v chudších poměrech, ale jako rodina fungovali. Když byla Nela v první třídě, její matku srazilo auto a náhle zemřela. Otec situaci neustál a začal ji řešit alkoholem. Nela měla ještě staršího bratra, který v té době žil už samostatně a od rodiny se distancoval. V důsledku otcova narůstajícího alkoholismu přišli o bydlení. V létě přespávala Nela s otcem pod mostem, v zimě v různých ubytovnách. Chodila pravidelně do školy, měla výborný prospěch, zvládla si sama vyprat. Až v deváté třídě, kdy silně na alkoholu závislý otec nepodepsal Nele zápisový lístek na střední školu, se Nela sbalila a odešla na OSPOD s tím, že k otci už se nevrátí. V 15 letech byla tedy svěřena do nepříbuzenské pěstounské péče manželům (viz rozhovor 3). V minulém roce Nela dokončila vysokou školu a stále bydlí u pěstounů. Udržuje kontakt s otcem a tetou.

Rozhovor 5 (R5) – Petr, 8 let

Petrova matka je romského původu, která měla z předchozích vztahů už dvě děti. Celé její těhotenství s Petrem bylo nesledované. Když se narodil, matka ho v porodnici opustila. Otce do rodného listu neuvedla, ale s ohledem na Petřův vzhled pravděpodobně nebude romského původu. Matka sice v porodnici podepsala souhlas s adoptí, ale tento byl z právního hlediska neplatný, protože neuplynula zákonná lhůta šesti týdnů od porodu. Petr byl tedy z porodnice umístěn do kojeneckého ústavu, během jeho pobytu měl čtyřikrát zápal plic. V 9 měsících byl svěřen do nepříbuzenské pěstounské péče manželům (viz rozhovor 3). Nyní má Petr 8 let, chodí do druhé třídy a byla mu diagnostikována vývojová dysfázie. Udržuje kontakt s matkou.

Rozhovor 6 (R6) – Filip, 5 let

Filipova matka trpí schizofrenií a užívá pervitin. Vzhledem ke své psychické nemoci má omezenou svéprávnost. Otec v rodném listě uvedený není. Filip byl ihned po porodu svěřen do pěstounské péče na přechodnou dobu. V roce byl svěřen do nepříbuzenské péče manželům (viz rozhovor 3). Filip má polorodého staršího bratra, který byl matce také po

porodu odebrán a nyní je v dlouhodobé pěstounské péči u jiné pěstounky. Nyní má Filip 5 let a chodí do mateřské školy. Udržuje kontakt s matkou a nevlastním bratrem.

Rozhovor 7 (R7) – Matyáš, 1,5 roku

Už v době porodu doktor upozornil OSPOD, že Matyášova matka je pod vlivem alkoholu. Matyáš i přesto šel z porodnice s matkou i otcem domů. Doma měli ještě další dvě společné děti (9 a 11 let). Otec Matyáše má 58 let a z předchozích vztahů má dalších šest dětí, které vyrůstají u svých matek. Když měl Matyáš tři měsíce, při kontrole z OSPODU za účasti Policie ČR oba rodiče nadýchali alkohol, tudíž jim byly všechny tři děti odebrány a svěřeny do péče babičky (matka matky). Ta však po týdnu péči o miminko nezvládala, proto byl Matyáš svěřen do péče druhé babičky (matka otce). Babička po čtyřech týdnech psychicky nezvládla matčino neustálé zvonění a noční křičení před domem, proto byl Matyáš svěřen do péče tety. Teta po dvou týdnech také neustála matčino zvonění a křik, a Matyáše matce vrátila. Matyáš byl tedy opět z rodiny odebrán za účasti Policie ČR a umístěn do Zařízení vyžadující okamžitou pomoc. V jeho půl roce byl umístěn do přechodné pěstounské péče a ve 13 měsících byl svěřen do nepříbuzenské péče manželům (viz rozhovor 3). Udržuje kontakt s rodiči.

Rozhovor 8 (R8) – Hanička, 7 let

Již v průběhu těhotenství Hančina matka i otec užívali ve velké míře alkohol a kouřili marihuanu. Otec v té době bydlel v bytě se svou matkou a svou těhotnou přítelkyni si k sobě nastěhoval i s jejím šestiletým synem, kterého měla z předchozího vztahu. Hanička se narodila s novorozeneckým abstinenčním syndromem. Po čtyřech měsících, kdy oba rodiče popíjeli alkohol, často v noci odcházeli pryč, fyzicky se vzájemně napadali a nestarali se o děti, to Hančina babička nevydržela a donutila je najít si své bydlení, aby převzali zodpovědnost nad svými životy. Problémy s alkoholem i fyzickým násilím pokračovaly, děti jim byly po měsíci samostatného bydlení odebrány. Matčin starší syn byl svěřen do péče matčiny matky a Hana byla svěřena do péče otcovy matky. Hanka tedy od 5 měsíců vyrůstá s babičkou, bylo jí diagnostikováno ADHD. Nyní chodí do první třídy a bydlí s babičkou (49 let) v bytě. Udržuje kontakt s otcem, matkou, prarodiči, nevlastním bratrem a širší rodinou.

Rozhovor 9 (R9) – Nikola, 16 let

Nikola se narodila matce závislé na alkoholu. Matka měla v té době už desetiletého syna, o kterého se neoficiálně starala babička, a čtyřletou dceru, která byla v péči svého otce. Otec

Nikoly, který s její matkou nikdy nežil, byl v době jejího narození ženatý a z manželství měl v té době 17letou a 19letou dceru. S péčí o Nikolu matce pomáhala její matka. Otec Nikoly, který se mezitím rozvedl, o Nikolu také jevil zájem. Když byly Nikole 4 roky, matka podstoupila již několikátou protialkoholní léčbu, ale tentokrát úspěšně, od té doby pravděpodobně abstínuje. V té době se o Nikole dozvěděla otcova rodina a jeho starší dcera si ji začala brát příležitostně na víkendy. Ve školním věku jí byla diagnostikována lehká mentální retardace. Nikola i přes abstinenci matky byla dost zanedbávaná, chodila do školy nepřipravená, často neměla zaplacené obědy. Když jí bylo 9 let, potvrdilo se u ní zneužívání ze strany matčina přítele. Nikola byla matce odebrána a svěřena do péče otci. Ten však, ani přes velikou pomoc své nejstarší dcery, která bydlí vedle něho, péči nezvládal. Nikola byla v 11 letech svěřena do pěstounské péče otcovy nejstarší dcery. Nyní Nikola žije v domě u své nevlastní sestry (35 let), s jejím přítelem a jejich dvěma dětmi (3 roky a 6 let). Udržuje kontakt s rodiči, prarodiči, sourozenci a širší rodinou.

4.6 Realizace výzkumu

Respondenti byli již při prvotním oslovení seznámeni s cílem a účelem výzkumného šetření. Všichni projevíli zájem a snahu pomoci. Samotným rozhovorům předcházela telefonická domluva o místě a čase jejich uskutečnění. Vzhledem k pracovní vytíženosti některých pěstounů a časové náročnosti spojené s distanční výukou dětí z důvodu současné epidemiologické situace, byly čtyři domluvené schůzky ze strany pěstounek zrušeny. Pěstounky však byly ochotné domluvit se na náhradním termínu, který byl již realizován.

Místo uskutečnění rozhovoru si vybraly pěstounky samy tak, aby jim to bylo co nejpříjemnější a cítily se komfortně. Tři rozhovory proběhly u pěstounek doma, jeden v kanceláři v zaměstnání a jeden se uskutečnil online formou, a to především z důvodu vzdálenějšího bydliště pěstounky.

Nejkratší rozhovor byl právě ten, který proběhl přes online prostředí a trval asi 40 minut. Ostatní rozhovory trvaly v rozmezí 2,5 až 3 hodin.

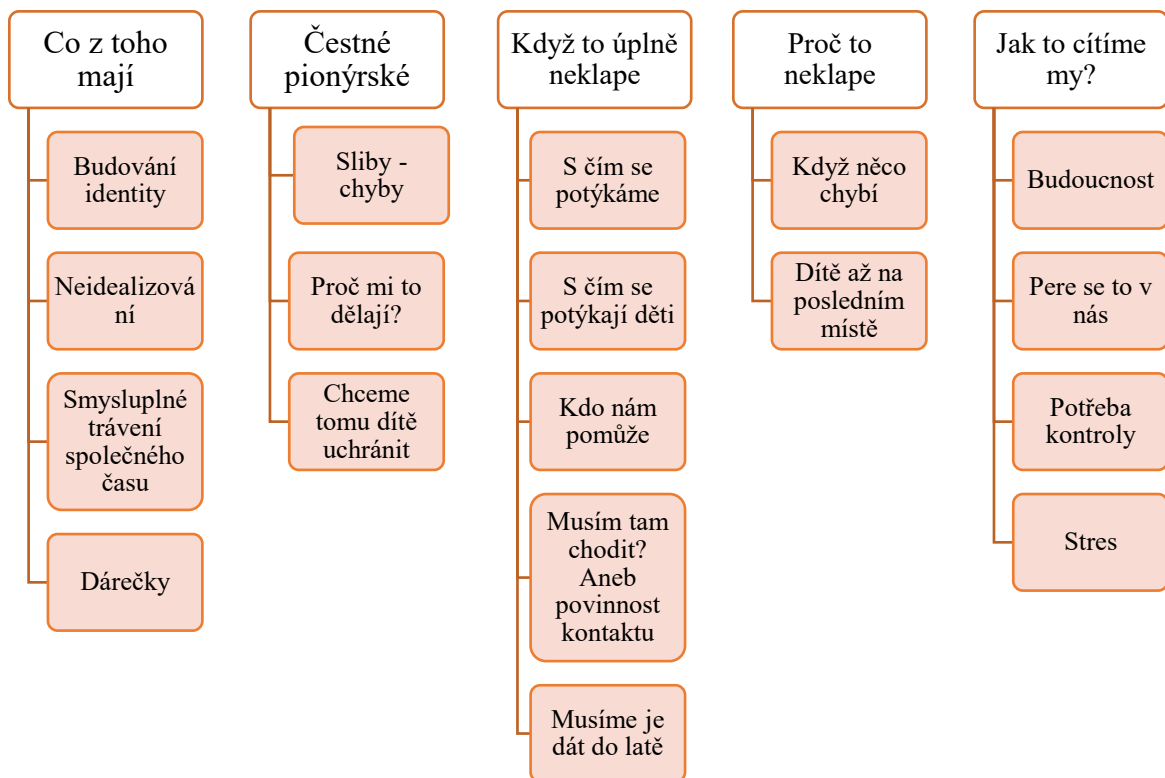
Na začátku rozhovoru byli všichni respondenti znovu seznámeni s účelem zpracování poskytnutých dat a také byli dotázáni, zda souhlasí s nahráváním rozhovoru na mobilní telefon z důvodu přesnějšího zachycení dat. Všichni respondenti se zpracováním i nahráváním dat souhlasili. Respondenti byli také informováni o tom, že rozhovory jsou anonymní a konkrétní jména i místa budou z důvodu zachování anonymity změněny.

Z počátku byla s respondenty vedena nezávazná konverzace a poté byli požádáni o představení sebe i svých dětí. Tyto úvodní jednoduché otázky napomohly k tzv. prolomení ledů a opadnutí nervozity a poté se všechny rozhovory odehrávaly v poklidné atmosféře. Respondenti mluvili otevřeně, někteří velmi konkrétně, někteří stručněji. Někdy hovořili o věcech, na které nebyli dotazováni.

Všechny rozhovory byly v průběhu následujících dní doslovně přepsány. K ochraně jmen respondentů a všech zainteresovaných osob, byly jména i místa pozměněna.

5 ANALÝZA ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ

Tato kapitola je věnována analýze dat, které byly získány z polostrukturovaných rozhovorů s pěstouny. Data jsou analyzována pomocí metody otevřeného kódování. Jak označuje Švaříček a Šedřová (2010), metodou papír tužka, byly slovům, větám či odstavcům přiřazeny kódy, které byly poté přeskupeny do pěti kategorií. Následující schéma graficky znázorňuje výsledné kategorie a kódy, které jsou v nich obsaženy.

Obrázek 2 Schéma kategorií a kódů

5.1 Co z toho mají

Tato kategorie shrnuje přínosy kontaktu pro děti, které respondenti v průběhu rozhovorů uvedli. Přínosy jsou materiální i nemateriální povahy.

Obsažené kódy: Budování identity, Neidealizování, Smysluplné trávení společného času, Dárečky

Jak je již uvedeno v teoretické části, součástí identity dítěte v náhradní rodinné péči je vědět, kdo jsem a odkud pocházím. Vědět, že jsem se nenarodil svým náhradním rodičům a že

biologičtí rodiče někde existují. Důležité je znát své kořeny a mít určité povědomí o svých rodičích. Děti si v sobě potřebují zpracovat to, že nemohou vyrůstat ve své biologické rodině a odpustit svým rodičům. Pěstounka v R4 zmiňuje přínos kontaktu především v tom, že to dítěti pomohlo „*k tomu jejímu otevření, k té její psychické nápravě, kdy vlastně roky to vyčítala tomu tatínkovi všechno. Pochopila, že v podstatě to nemohla ovlivnit ani ona, ale pravděpodobně ani on, že tomu tátovi nikdo tu pomocnou ruku nepodal tenkrát.*“ Pěstounka se dále domnívá, že dítě musí věkově dospět k tomu, aby bylo schopno pochopit, že mu ten kontakt pomůže.

V některých případech potřebuje dítě čas na to, aby se se svou identitou vyrovnalo. Příkladem může být poloromský chlapec, který vzhledem ke svému „bílému“ vzhledu sám o sobě netušil, že by mohl mít romské kořeny. Svou romskou matku, viděl naposled v útlém dětství, tudíž si ji nepamatuje. Nedávno si však na Facebooku našel její fotografii a dle pěstounky v R5 „*má teď problém vstřebat tu základní informaci*“. Podle pěstounky je důležité mít alespoň nějakou fotografii rodiče, ze které by potom při mluvení o rodičích mohli čerpat. Z toho vyplývá, že identitu si dítě buduje i přesto, že kontakt s rodičem pravidelně neudrhuje. Je tedy důležité, aby pěstouni s dětmi o jejich rodičích mluvili a poskytli jim dostupné informace.

S povědomím o rodičích souvisí jejich neidealizování si. Pokud dítěti kontakt s rodiči chybí, často si je idealizuje, představuje si je v mnohem lepším světle, než jací skutečně jsou a v pozdějším věku má tendenci je vyhledávat. Poté se však setkají s tvrdou realitou. Pěstounka v R3 uvádí, že chce, „*aby ty děcka věděly, protože jsem rokama zjistila, že čím víc to dítě ví, nějakým způsobem míň vyhledává, jako nemá tendenci si idealizovat.*“

Někdy mají pěstouni, zejména prarodiče, mezi nimiž a svěřenými dětmi je větší věkový rozdíl, obavy z toho, že se jim něco přihodí a dítě zůstane samo. Proto je také důležité, aby dítě s biologickou rodinou udržovalo kontakt a mělo povědomí o tom, že existují. Toto potvrzuje i pěstounka v R8 a o biologickém otci dítěte dodává: „*Jestli by ji v tom nechal, nebo jí pomohl, to už já nevím, to nezjistím, dokud by to nenastalo.*“

Biologická rodina, ať už rodiče nebo jiní příbuzní, mohou s dětmi trávit společný čas smysluplným způsobem. Někdy i pouhé povídání si a projevení zájmu vyvolá v dítěti pocit radosti. Pěstounka v R4 uvádí, že biologický otec v době, kdy měla jeho dcera zlomenou nohu a ležela v nemocnici, zavolal a zeptal se jí, jak se cítí. Projevený zájem bezesporu dítě potěšil. Tato dívka je už dnes schopna za svým otcem přijet během vánočních svátků, dovést mu salát a kapra a strávit s ním část dne. Někdy rodiče berou děti na výlety, ať už do ZOO,

do cirkusu nebo jen na hřiště či do přírody, hrají s nimi deskové, míčové či počítačové hry, učí je bruslit, jezdit na kole. Zkrátka se dětem věnují a děti se na takový kontakt těší.

V neposlední řadě přináší kontakt dětem i materiální zajištění ve formě dárků. Nejčastěji děti dostávají bonbóny a jiné sladkosti, ale i na tyto maličkosti se zejména menší děti těší. Rodiče se někdy snaží dítěti dárky vynahradiť čas, který spolu nemohou trávit. Toto potvrzuje pěstounka v R1, která o biologickém otci říká: „*On má takovou potřebu jakoby všem nakoupit, moc toho a drahé hlavně, hodně drahé věci. On má asi tu potřebu, jako že když mu něco koupí, tak že mu dá to maximum ze sebe.*“ Jako příklad velmi drahého dárku, který jí a svému synovi biologický otec pořídil, uvádí automobil za 100 000 Kč. Pěstounka takto drahý dárek nepřijala a vrátila mu jej. Jiná pěstounka v R7 má taky zkušenost s biologickými rodiči, kteří dítěti na kontakt přinesli dárky. Jednalo se o oblečení a hračky, které takto malé dítě velmi potěšily. Biologický otec dítěte v R9 pořídil své dceři do pokoje televizor.

5.2 Čestné pionýrské

Tato kategorie je tematicky zaměřena na často se vyskytující problém, kdy biologická rodina nedodrží to, co slíbila. Také je zde popsáno, jak na tyto situace reagují děti, a jakým způsobem pěstouni s tímto bojují.

Obsažené kódy: Sliby – chyby, Proč mi to dělají?, Chceme tomu dítě uchránit

To, že někdo z biologické rodiny něco slíbí a poté to nedodrží, uvedli respondenti ve všech rozhovorech. Rodiče si domluví kontakt s dítětem a poté na něj dorazí pozdě nebo nedorazí vůbec, a to bez toho, aniž by se jakkoli ozvali a o zrušení schůzky informovali. Jsou rodiče, kteří toto dětem slibují každý týden, ale přijedou například jednou za několik měsíců. Pěstounka v R8 je se svým synem, otcem dítěte, domluvená, že si svou dceru bere na každý druhý víkend. „*Ale někdy se prostě neozval a já, když jsem se to pak dozvěděla v sobotu večer, tak jsme zbytečně trčeli doma a čekali.*“ Rodiče také slibují dětem, že si je vezmou zpět do péče, že budou zase spolu, ale ve skutečnosti nic pro změnu svého životního stylu ani úpravu svých poměrů nedělají. Dalším marným slibem mohou být i neuskutečněné výlety, na které se dítě těší. Za nedodržení slova se dá považovat také předčasně ukončený kontakt z vlastní vůle rodiče. Porušením slibu jsou také situace, kdy se kontakt odehrává jinak, než jak bylo domluveno. Pěstounka v R7 uvádí, že s rodiči byli domluveni na tom, že na kontakt s sebou přivezou sourozence dítěte, které měli vyzvednout od babičky. Přestože ještě pár dní před kontaktem klíčovou pracovníci z doprovodné organizace ujišťovali, že děti přivezou, přijeli sami. Podle pěstounky rodiče pravděpodobně vůbec nepočítali s tím, že by

děti dovezli, protože babička dětí o kontaktu vůbec nevěděla. Problém může nastat také ve chvíli, kdy se kontakt odehrává bez přítomnosti pěstounů a biologická rodina dítě nepřiveze včas zpátky domů. Jak se zmiňuje pěstounka v R2: *„Oni jsou bordeláři na ten čas, oni řeknou, že ji dovezou v půl čtvrté a hned je půl sedmé.“*

Pro většinu dětí jsou situace, kdy jim někdo něco slíbí a nesplní, psychicky velmi náročné. Čekají na své rodiče u oken, neustále kontrolují mobil a ptají se pěstounů, proč rodiče nepřišli a proč jim to vlastně slibovali. Míchají se v nich různé emoce. Většinou jsou naštvaní a přenášejí svou špatnou náladu na pěstounskou rodinu. Také se u nich objevuje lítost a pochybování, zda je mají rodiče vůbec rádi. Pěstounka v R8 říká, že její vnučka tyto situace pak prožívá v noci mluvením ze spaní. Některé děti své rozladění dávají najevo pouze před pěstouny, jiné se však při příští návštěvě rodičů dostávají s nimi do konfrontace a požadují vysvětlení, proč se minule rodiče nedostavili. Pokud se nedodržení domluveného kontaktu opakuje častěji, může se u dětí před smluveným kontaktem objevit nervozita z toho, zda se rodič na schůzku opravdu dostaví. Následkem častého nedodržování slibů může být zejména ze strany starších dětí rezignace na své rodiče, kdy si v podstatě na toto zvyknou a dopředu s jejich skutečným příchodem nepočítají. S tímto má zkušenost pěstounka v R1: *„No David si už dneska zvyknul, že otec, když řekne, že přijde v neděli ve tři, tak přijde možná za dva týdny ve tři, ale ne v neděli, ale třeba v sobotu. A ze začátku se stávalo, že on vysloveně v tu danou hodinu chodil kolem oken a kolem vrátek, jestli náhodou už ten otec někde není. Dneska už to tak není. Ted'ka sám ví, že je taťka prostě nedochvilný, že prostě to nedodrží, takže on sám už to neřeší, nepotřebuje to řešit.“* Někdy však může být u dětí toto jen obranný postoj, ale ve skutečnosti je to celé trápí. Některé děti se snaží sami sebe chránit tím, že následující kontakt s rodiči odmítají.

Pěstouni neradi sledují, jak jsou jejich svěřené děti smutné. Snaží se jim celou situaci vysvětlit, i když na to mnohdy sami neznají odpověď. Nabídnou dětem náhradní program a snaží se co nejvíce zmírnit následky neuskutečněného kontaktu. Pěstounka v R8 zmiňuje: *„...protože kdybych s ní zůstala doma a dělala si, co jsem měla v plánu, tak ona by mi to tu bojkotovala. Tak musíme jít třeba na zmrzku, i když na to nezapomene, tak na to aspoň tak nemyslí.“* Nejlepší je pro pěstouny situace, kdy dítě o kontaktu předem neví. Často od pěstounů zaznělo, že pokud to je možné, tak dítěti o kontaktu předem vůbec neříkají. Děti se o kontaktu dozvídají až ve chvíli, kdy je setkání jisté. Pěstounka v R6 má takovou zkušenost s kontaktem, kdy ze čtyř domluvených ročních kontaktů byly uskutečněny jen dva. Proto dítěti o kontaktu předem neříká a až po ranním telefonátu s matkou a ujistění se, že kontakt

platí, obleče dítě a jede na smluvené místo. Tímto je dítě uchráněno případnému zklamání z nedodržení rodičovského slibu. Toto však bohužel nelze řešit u všech dětí a se všemi rodiči. Především větší děti už vlastní mobilní telefon, a ne všechna domluva s rodiči jde přes pěstouny. Ani u menších dětí nemohou pěstouni zabránit tomu, že jim rodiče při osobním setkání neslíbí něco, co nedokážou dodržet.

5.3 Když to úplně neklape

Tato kategorie je zaměřená na problémy, se kterými se pěstouni i jejich svěřené děti potýkají, na zákonem danou povinnost kontaktu, a také na pocity, které děti po kontaktu doma prožívají.

Obsažené kódy: S čím se potýkáme, S čím se potýkají děti, Kdo nám pomůže, Musím tam chodit? Aneb povinnost kontaktu, Musíme je dát do latě

Mezi pěstouny a biologickou rodinou dětí mohou nastat situace, které pěstounům nejsou vždy zcela příjemné. Jednou z takových situací jsou urážky, které si pěstouni od biologické rodiny vyslechnou. Rodiče mohou mít pocit, že jim pěstouni „ukradli“ dítě nebo že jim brání v kontaktu s ním, a ne vždy se to obejde bez vulgárních či hanlivých poznámek ze strany rodičů. Někdy se to pěstouni dozvědí od dětí, které si právě takové urážky od rodičů či jiných příbuzných na adresu pěstounů vyslechnou. Tuto zkušenost má například pěstounka v R2, která se od své pravnučky dozvěděla, že babička z druhé rodiny o ní prohlásila, že je „*stará a hloupá*“. S tím je spojen i nedostatek respektu vůči pěstounům ze strany rodičů. Pěstouni například dítěti něco v rámci výchovy zakážou, ale biologická rodina to přesto úmyslně nerespektuje. Toto se stalo například pěstounce v R8, kdy otec dítěte mimo jiné se svou 7letou dcerou tráví čas hraním na Xboxu a pěstounka uvádí: „... *zakázala jsem teda jednu hru, protože je to krvák a zabíjení, a ona nemá pojem o tom, co to je.*“ Otec i přes nesouhlas pěstounky dál s dcerou hru hraje.

Biologická rodina má někdy pocit, že se pěstouni starají o dítě díky vidině finančního přilepšení. To může také vést k neshodám. Nejedni pěstouni mají zkušenost s tím, že musí rodičům nebo jiným biologickým příbuzným přispívat na aktivity, které s dětmi v případě kontaktu provozují. Může jít o vstupné do kina, na bazén nebo i o příspěvek na dovolenou. Toto se může velmi snadno vymknout kontrole a rodiče pak mohou požadovat stále víc a víc. Pěstouni mají někdy potíže nastavit rodičům hranice, které by nepřekračovali. S tímto se setkávají zejména pěstouni v příbuzenském vztahu, kteří rodičům například perou prádlo, poskytují stravu, nocleh či finanční pomoc, nebo jim pomáhají sehnat práci. Často jsou pak

zklamání z toho, že i přes veškerou jejich snahu to nevede ke zlepšení životního stylu rodičů a stává se to jakýmsi začarovaným kruhem poskytovaných šancí a zklamání. Celá tato situace se dá zhodnotit známým příslovím Podáš prst, utrhnou Ti celou ruku.

Velké problémy může způsobit špatná komunikace mezi rodiči a pěstouny. Rodiče někdy pěstouny ze svých plánů s dítětem úplně vynechávají. Pak se stávají situace, kdy rodiče například bez vědomí pěstouna dítě vyzvednou ze školy a pěstouni marně čekají na dítě doma. Jindy se rodiče objeví doma u pěstounů bez předchozí domluvy, dožadují se kontaktu s dítětem a jsou naštvaní, že pěstouni mají momentálně jiné plány, které jim svým nečekaným příchodem narušili. Často si také rodiče domlouvají kontakt přímo s dítětem bez toho, aniž by to dopředu probrali s pěstouny. Pěstounka ve svém rozhovoru R9 uvedla: „*V podstatě už to Nikči slíbila, s tím, že se jako musí zeptat mě. Byla jsem tím ale postavená před hotovou věc, protože samozřejmě, když jsem to odmítla, tak jsem byla já ta nejhorší a Nikča byla naštvaná na mě.*“ Pěstouni se pak vlivem nedostatečné komunikace rodičů mohou dostat do role „toho přísného“, který neustále něco zakazuje.

Rodiče mnohdy své problémy s pěstouny řeší prostřednictvím jiných osob či institucí. Časté jsou jejich návštěvy nebo telefonáty na OSPOD a vyjadřování nesouhlasu například s výchovným přístupem pěstounů nebo mají pocit, že jim pěstouni brání styku s dítětem. Někdy se může jednat o dost kuriózní záležitosti, s čímž má zkušenost pěstounka v R9. Babička dítěte navštívila pracovníci OSPODu s tím, že pěstounka podává její vnučce léky proti růstu, a proto je její vnučka tak malá. Pěstounka navštívila s dítětem endokrinologickou poradnu, kde jí bylo řečeno, že důvodem malé výšky je nedostatečná výživa v těhotenství a v raném dětství, kdy bylo dítě v péči své v té době na alkoholu závislé matce. Pěstounka to shrnuje slovy: „*Někdy si připadám, jak ve špatném filmu.*“ Někteří rodiče si v návštěvách OSPODu našli jakousi zálibu a stížnosti pravidelně opakují. Pokud rodiče nejsou spokojeni s rozhodnutím OSPODu, mohou se se stížnostmi obrátit k soudu. Všechny tyto záležitosti jsou pro pěstouny další zátěží a zásahem do jejich soukromí.

Velmi nepříjemným až nebezpečným problémem může být vyhrožování ze strany biologické rodiny. Rodiče mívají pocit, že jim pěstouni „ukradli“ dítě a chtějí ho získat zpět. Mohou vyhrožovat pěstounům, že jim nějakým způsobem ublíží nebo že ublíží dětem. S tímto se setkala pěstounka v R5, kdy jí matka dítěte, která nesouhlasila s vyměřeným výživným, půl roku obtěžovala nočními telefonáty: „*První teda, že přijede k nám, co po ní chcem nějaké peníze, že nám nic platit nebude. Potom teda, že přijede k nám, sebere malého*

a jde ho utopit do řeky, proč by na něho měla platit. Za dva dny zase, že ho chce domů a podobně.“ Pěstounka nakonec musela situaci vyřešit tím, že si změnila telefonní číslo.

Pěstouni se také mohou setkat s agresivními rodiči, kteří jim zejména v noci buší na dveře nebo pokřikují před domem. Tyto výlevy jsou často spojeny s nějakou závislostí rodičů a probíhají ve chvíli, kdy jsou rodiče pod vlivem těchto závislostí.

Děti se během kontaktu se svou rodinou také potýkají s jevy, které pro ně nemusí být vždy přínosné. Častým problémem, který se v rozhovoru vyskytoval, byly různé sociální patologie rodičů či jejich okolí. Nejobvyklejší je závislost rodičů na alkoholu nebo drogách. Mnoho rodičů se ani při kontaktu s dětmi své závislosti nevzdává a děti jsou tak vystaveny prostředí, které pro ně není nejvhodnější. Například pěstounka v R1 uvádí, že biologický otec před svým dítětem běžně kouří marihuanu. Pokud dítě vnímá problémy mezi pěstouny a jejich biologickou rodinou, může prožívat tzv. konflikt loajality. Dítě je zmatené, pod tlakem, neví, na čí stranu se má připojit a je neúměrně zatěžováno. Některé děti, především ty menší, mají potřebu se před kontaktem s rodiči ujistit, že se vrátí zpět k pěstounům.

Pěstouni, kteří řeší konflikty s biologickou rodinou, mají možnost se obrátit na pracovníky, kteří jim poskytnou určitou podporu. Nejčastěji se obrací na klíčové pracovníky OSPODu nebo ve své doprovodné organizaci. Pracovníci si mohou pozvat rodiče dětí a probrat s nimi možnosti styku s dítětem a případně jim vysvětlit, co je a není během kontaktu s dítětem vhodné. Pokud nejsou s pěstouny schopni se na kontaktu domluvit, pracovníci pomohou sepsat dohodu o kontaktech. Pokud jsou i přesto s rodiči problémy, je možné se obrátit na soud, který kontakt stanoví v rozsudku. Pěstouni však mají zkušenosti s tím, že bohužel ani soud nedokáže rodiče přimět k dodržování takové dohody. Další možností je využití asistovaného kontaktu, kdy pěstounům odpadá velké břímě v podobě komunikace s biologickou rodinou. Klíčový pracovník domluví místo i čas konání kontaktu, ověří si, zda se skutečně všichni dostaví a všechny zúčastněné na kontakt připraví. Pěstounka v R4 zavzpomínala na dobu, kdy doprovodné organizace ještě nebyly, což bylo mnohem těžší. Pěstouni mají při asistovaném kontaktu větší pocit bezpečí, a především jsou toho názoru, že biologická rodina nahlíží na přítomné pracovníky jako na určitou autoritu, a proto kontakt většinou probíhá lépe.

Někdy kontakt nemusí fungovat proto, že ho děti odmítají. Důvodem odmítání může být třeba jen to, že u biologické rodiny dítě nemá své zázemí, své hračky, své kamarády, a proto se tam nudí. To může být i důvodem k tomu, že dítě kontakt ukončí předčasně a vrátí se domů dříve, než bylo původně sjednáno. Dítě může být také ovlivněno konflikty mezi rodiči

a pěstouny, například v období, kdy se rodiče o pěstunech nevyjadřují moc vhodně, a proto nechce rodinu navštěvovat. Někdy nemohou děti rodičům odpustit, jak s nimi bylo zacházeno, a že se o ně nedokázali postarat. Toto je případ Nely v R4, která několik let nemohla odpustit svému otci, že se stal závislým na alkoholu a nedokázal jí poskytnout patřičnou péči. V té době ještě nebyla povinnost kontaktu takto prosazována, tudíž tenkrát Nelu do kontaktu nikdo nenutil. Dnes se děti dostávají do situace, kdy kontakt odmítají, ale i přesto se ho účastní. Pěstounka v R2 uvedla, že její 4letá pravnučka nechce jezdit ke svému otci a prarodičům, a dále se vyjadřuje takto: „*Říkala jsem jí, že musí, že až bude větší, tak si bude moct říct svůj názor.*“ Tady se dostává do konfrontace povinnost kontaktu a zájem dítěte.

Pokud se kontakt uskuteční, často se v dětech pak doma odehrávají různé pocity. Některé děti po kontaktu žádné emoce neprojevují, na některých je viditelná úleva a odpadá z nich pocit nervozity, na jiných dětech se však mohou projevat negativní důsledky prožitého kontaktu. Častým problémem, který pěstouni zmiňovali, je to, že je dítě po kontaktu doma neposlouchá. Pěstouni to přisuzují tomu, že děti u své biologické rodiny mají neomezené hranice, kdy je jim vše dovoleno a poté to „zkouší“ i doma, kde jsou roztěkané, suverénní a odmlouvají. Někdy se z kontaktu vrátí našťavané, protože se tam odehrálo něco, s čím nesouhlasily. Pěstounka v R8 měla osvědčené dát dítě, které se jí po kontaktu vracelo uplakané, do sprchy, což podle jejích slov pomohlo. Děti se někdy po kontaktu potřebují s pěstouny více objímat a případně pak s nimi strávit noc. Následkem kontaktu může být také noční pomočování.

5.4 Proč to neklape

Tato kategorie se zabývá překážkami, které nastávají na straně biologické rodiny a jsou důvodem toho, proč kontakt nefunguje.

Obsažené kódy: Když něco chybí, Dítě až na posledním místě

Častou překážkou kontaktu je chybějící zájem ze strany rodičů a s tím související i chybějící iniciativa rodičů ke sjednání kontaktu. Pokud rodiče nejeví o dítě zájem, obvykle nevyvíjí ani iniciativu k tomu, aby se s dítětem setkali a často spíše děti volají či jinak kontaktují své rodiče, aby se s nimi mohli vidět. U menších dětí je pak iniciativa spíše na pěstunech. Pěstounka v R2 však nechává iniciativu ke kontaktu na biologické matce, protože má obavy z toho, že kdyby sama matce zavolala, ta by si to mohla vyložit tak, že už se pěstounka o dítě nechce starat. Dalším úskalím kontaktu je chybějící zázemí. Rodiče mohou bydlet na

ubytovnách či v lokalitách, které pro dítě nejsou vhodné a pak je o to těžší najít prostředí, kde bude kontakt probíhat. S tímto může pomoci OSPOD či doprovodná organizace, kteří mají ve svých prostorách ke kontaktům určené místnosti. Styk s dítětem je pak ovšem více časově omezen. Pěstouni dále uváděli, že rodičům často chybí mateřská láska a city k dítěti a tím je kontakt chladnější, bez objetí a pohlazení.

Za další překážku je možné také považovat sociálně patologické jevy, se kterými se děti při kontaktu setkávají. Například závislost rodičů na alkoholu či drogách velmi ovlivňuje průběh každého kontaktu. Pokud jsou rodiče ve fázi závislosti, obvykle vykazují menší zájem i iniciativu kontaktu. V opačném případě, kdy jsou rodiče ve fázi „zaléčení“, se většinou jejich zájem o dítě zvyšuje, vykazují větší iniciativu o sjednání kontaktu a také trávení času s dítětem je smysluplnější. Pěstounka v R6 s nadsázkou uvádí, že nejradši má kontakty v kroměřížské psychiatrické léčebně, kdy je duševní onemocnění a drogová závislost biologické matky pod odborným dohledem a kontakt je podle ní pro dítě mnohem přínosnější, než když se matka nachází mimo tuto léčebnu.

Někdy se může stát, že biologická rodina nejeví zájem o kontakt, ale i přesto se s dítětem stýkají. Kontakt uskuteční z důvodu, že je tíží svědomí nebo je ke kontaktu může přimět OSPOD či doprovodná organizace. Takový kontakt pěstouni nehodnotí kladně, protože je na jeho průběhu nezájem rodičů znát. V poslední době se biologická rodina často odvolává na nemožnost kontaktu z důvodu současné epidemiologické situace a jeho omezení vládními opatřeními. Pěstouni však toto vnímají většinou jako výmluvu a mají za to, že rodičům tato situace spíše vyhovuje.

Se všemi těmito překážkami je spjata také chybějící pravidelnost kontaktu. Pěstounka v R6 považuje pravidelnost kontaktu za jistotu, které se mohou děti držet. Pokud jsou kontakty předem nějakým způsobem nastavené, rodiče by to měli dodržovat. V případě, že chybí zájem rodičů nebo se kontakt odehrává z povinnosti, obvykle je tím poznamenán i průběh kontaktu. Rodiče se dětem nevěnují, nepovídají si s nimi, nenajdou si na ně čas a dítě tak tráví většinu času díváním se na televizi nebo hraním her.

Kódem Dítě na posledním místě lze označit situace, kdy rodiče neberou v různých směrech ohledy na dítě. Nejenom, že se rodič nesnaží upravit si svůj životní styl, ale ani ve vymezený čas, který je jim při kontaktu dán, se nijak neomezují ve svých potřebách. Tím může být nadměrná konzumace alkoholu či užívání drog před dítětem, ale také například situace, kdy pěstounka v R8 zmínila, že biologický otec dítěte si pořídil do bytu kočku i přestože věděl, že jeho dcera, která k němu chodívá na víkendy, má z koček strach. Jinou situaci uvádí

pěstounka v R9, kdy jí svěřené dítě nemá sympatie k příteli biologické matky, který často užívá alkohol a pravděpodobně i drogy, a při konfrontaci se matka postavila na stranu svého přítele proti své dceři. V takových situacích mohou mít děti pocit absence podpory a bezpečí ze strany biologických rodičů a pěstouni takové chování rodičů označují za sobecké.

5.5 Jak to cítíme my

Tato kategorie se věnuje pocitům pěstounů, které se v nich mísí, obav a očekávání v budoucnosti, potřebě kontroly kontaktu a stresům, které při kontaktu s rodinou zažívají.

Obsažené kódy: Budoucnost, Pere se to v nás, Potřeba kontroly, Stres

Pěstouni občas přemýšlejí nad budoucností, co bude s jejich svěřenými dětmi, jak bude jejich kontakt s rodinou vypadat. Někdy cítí obavy z toho, že biologická rodina by mohla začít dítě nějakým způsobem využívat. Může se jednat o finanční či jiný prospěch, který by z dítěte měli. Také mají obavy z toho, že až budou děti větší mohou od rodičů pochytit jejich špatné návyky a způsoby chování, a dovedou je do nevhodné společnosti, od které se je snaží nyní uchránit. Jejich obavy pramení také z výše zmiňovaných závislostí rodičů na návykových látkách, protože v průběhu času se tím může domluva s rodiči a jejich kontakt s dítětem zhoršovat. Pěstounka v R6 vyjadřuje strach z budoucích setkání s biologickou matkou, která v poslední době nemá snahu léčit své duševní onemocnění. Na druhou stranu se někdy pěstouni domnívají, že děti časem ztratí zájem se s rodiči vídat, a to z důvodu, že jim nebude vyhovovat jejich životní styl, plané sliby a nedostatek zájmu. Občas pěstouni v průběhu pěstounské péče získají pocit, že rodiče dětí se teď ani v budoucnu nemají zájem starat, protože jim stávající situace vyhovuje.

V pěstounech se v průběhu kontaktu odehrávají různé pocity. Často, zejména v příbuzenské pěstounské péči, mají o dětech mnoho informací, ví, čím si prošli a také znají důvody proč byly děti z rodin odebrány. Nejednalo se o nějaké malicherné problémy v rodině, ale k odebrání vedly velmi závažné důvody, proč nemohlo dítě v rodině setrvat. A jak vyjadřuje pěstounka v R9: „... ono na to nejde úplně zapomenout. A najednou se mám přepnout a posílat to dítě za lidma, kteří mu v podstatě ubližovali.“ Právě tady z těchto důvodů mají někdy pěstouni chuť kontaktu zabraňovat, respektive jej nepodporovat. Protichůdné pocity se v nich mohou mísit i v průběhu kontaktu s rodiči. Pro pěstounku v R3 bylo velmi obtížné udržet se a neříct svůj názor biologické matce děti ve chvíli, kdy věděla, že matka před nimi lže. „Jednou je to máma těch dětí, porodila je, prostě nedokázala jsem ji shodit před nima.“

S tímto se potýká více pěstounů, kteří nechtějí vyvolávat konflikty, ale na druhou jim působí značné potíže neříct biologické rodině svůj názor.

Pěstouni vzhledem k výše uvedeným sociálním patologiím biologické rodiny mají někdy potřebu mít kontakt pod kontrolou. Někteří vyžadují kontakt pouze u nich doma, aby věděli, co se při kontaktu odehraje. Pokud nejsou u kontaktu osobně přítomni, tak mohou mít potřebu dítě kontrolovat neočekávaným příchodem nebo mobilním telefonem. Pěstounka v R8 vyžaduje od svého syna, biologického otce dítěte, aby při přebírání své dcery nosil s sebou test na alkohol, aby ho v případě podezření mohla zkontrolovat.

Často zmiňovaným pocitem, který pěstouni při kontaktu s biologickou rodinou zaznamenávají, je stres. Někteří pěstouni cítili obavy z kontaktu především v počátcích, kdy nevěděli, co je čeká, jak budou rodiče reagovat, zda je neobviní z toho, že jim ukradli dítě. Někdy pěstouni cítí stres i z každého dalšího kontaktu, protože neví, v jakém stavu se rodič na kontakt dostaví a také zda neztropí před dítětem nějakou scénu. Proto jsou někdy pěstouni radši, když se kontakt odehraje na nějakém veřejném místě, kde se kolem nacházejí lidé, kteří by v případě nutnosti poskytli pěstounům pomoc. Pěstounka v R9 uvedla: „*Když se blížil pátek, já už jsem se s hrůzou dívala na mobil, jestli zase nevolá nebo nepíše ta teta. Čekala jsem zase nějaký výpadek, nějakou jízlivou zprávu.*“ Stres se může trochu zmírnit asistovaným kontaktem, kdy je přítomen klíčový pracovník, který situaci usměrňuje. Některé pěstounky jsou přesvědčené, že se jim stres z kontaktu s biologickou rodinou svěřených dětí projevil i zhoršením fyzického zdraví.

6 INTERPRETACE A ZÁVĚREČNÁ DISKUZE

V následující kapitole se pokusíme interpretovat data získaná z výzkumu prostřednictvím odpovědí na dílčí výzkumné otázky a poté shrneme nejdůležitější poznatky, které nám výzkum přinesl.

Jak z pohledu pěstouna ovlivňuje dítě v pěstounské péči kontakt s jeho biologickou rodinou?

Děti před kontaktem, v průběhu něj i po kontaktu prožívají různé emoce. Z rozhovorů vyplynulo, že emoce jsou ovlivněny tím, s jakým členem biologické rodiny kontakt probíhá, jaká je konkrétní situace v rodině a jaké zkušenosti s kontaktem mají děti z minulosti. V průběhu rozhovorů bylo zjištěno, že děti mají v biologické rodině osoby, s nimiž se na kontakt těší, ale taky osoby, na které se netěší nebo dokonce kontakt s nimi odmítají. Pokud se mezi rodiči a pěstouny objevují nevyřešené problémy, negativně to ovlivňuje také dítě, které se pak kontaktu účastní spíše z povinnosti. Menší děti si někdy před kontaktem neuvědomují, kam jedou a mohou být poté zklamány z toho, kdo tam na ně čeká.

Pokud mají děti předchozí zkušenost, že se rodiče na kontakt často nedostaví, mohou cítit nervozitu z toho, zda rodič tentokrát přijde. Všichni pěstouni se shodli na tom, že situace, kdy biologický rodič na smluvený kontakt nepříjde, je pro dítě velmi nepříjemná a děti to neprožívají dobře. Čekají u oken a rodiče vyhlízejí, kontrolují mobil, jsou našťvané, zklamané, pláčou, některé děti s pěstouny nekomunikují a vyhledávají soukromí. Také mohou příští kontakt s rodiči odmítat. Domníváme se však, že se tímto chrání před dalším případným zklamáním. Některé děti pak rodiče při příští příležitosti konfrontují a požadují vysvětlení, proč minule nepřišli. Menší děti tyto situace zvládají hůře a své rozladění dávají více najevo. Pokud je to možné, pěstounky dětem o kontaktu předem vůbec neříkají, aby je před možným zklamáním uchránily. Postupem času a větších zkušeností už svěřené děti neuskutečněné sliby rodičů příliš nepřekvapují a spíše to od nich očekávají. V případě chybějící iniciativy ke kontaktu ze strany rodičů se děti často dožadují kontaktu samy. Telefonují rodičům nebo je kontaktují přes sociální sítě, poté jsou však roztrpčeny, když rodiče nereagují a kontakt se neuskuteční.

Malé děti v kojeneckém a batolecím věku kontakt moc nevnímají, a pokud se jedná o jejich jediný kontakt, tak si na rodiče později vůbec nepamatují. Menší děti, které již kontakt vnímají, ale vzhledem k věku plně nechápou, co se děje, si potřebují někdy ověřit, zda se

vrátí po kontaktu zpět k pěstounům. V průběhu času, zejména v období puberty a dospívání, mohou děti začít vnímat kontakt jinak než dříve. Děti se začnou u svých rodičů nudit a vrací se z kontaktu zpět k pěstounům dřív, než bylo původně domluveno, přestože v minulosti je takový průběh kontaktu těšil.

Některé děti kontakt s rodiči zcela odmítají. Dělá jim potíže odpustit jim, že se o ně nedokázali postarat, potřebují v sobě zpracovat zlost, kterou k nim cítí a může trvat i několik let, než na kontakt přistoupí. Před takovým kontaktem jsou velmi nervózní a vyžaduje to velkou podporu ze strany pěstounů či třetích osob, které se kontaktu účastní. Tato situace je v kolizi s doporučením zástupkyně veřejného ochránce práv (Šimůnková, 2020), která navrhuje, aby kontakt proběhl co nejdříve po odebrání dítěte z rodiny.

Reakce dětí na kontakt je velmi ovlivněna chováním biologické rodiny. Pokud se dítě na kontakt těší, ale ze strany biologické rodiny necítí zájem ani náklonnost, je zklamané a smutné. Od rodičů trpících závislostí či duševním onemocněním působí na děti stav, ve kterém se rodiče momentálně nacházejí. Pokud jsou ve fázi léčení, kontakty jsou pro dítě příjemnější a společně strávený čas je smysluplnější. V období, kdy však léčbu odmítají, se mnohdy dostaví na kontakt neupravení, pod vlivem návykové látky, a zejména menší děti z nich pak mohou mít strach a vyhledávají oporu u pěstounů.

Po příchodu domů reagují děti různě. Pokud kontakt proběhl v pořádku, většinou se vrátí domů spokojené a opadne z nich případná nervozita, která před kontaktem panovala. Ovšem i v těchto případech se mohou objevit negativní důsledky kontaktu. Děti jsou po kontaktu drzé, suverénní a potřebují usměrnit v chování. Takové změny v chování pozorují pěstouni obvykle v den, kdy se děti vrátí z kontaktu domů, někdy však mohou přetrvávat i po dobu několika dalších dnů a negativně ovlivňovat chování ve škole či školce. V případě, že kontakt neproběhl podle představ dětí, objevují se reakce jako špatná nálada či noční pomočování. Někdy po kontaktu mají děti potřebu více vyhledávat fyzický kontakt s pěstounkami, objímat se nebo spát s nimi v posteli.

Kontakt s biologickou rodinou dítě vždy nějak ovlivňuje, ať už pozitivně či negativně. Z výše uvedeného vyplývá, že emoce dětí při kontaktu nejsou stálé a často se mění především v souvislosti s chováním rodičů.

Jaké jsou představy pěstounů o kontaktu mezi dětmi v pěstounské péči a jejich biologickou rodinou?

Ačkoliv mají pěstounky povinnost podporovat kontakt dětí s biologickou rodinou, není vždy samozřejmostí, že s kontaktem souhlasí a jeví se jim pro dítě přínosný. Přínos kontaktu si pěstounky obvykle spojují se způsobem, jakým biologická rodina tráví s dítětem čas. Z rozhovorů vyplynulo, že pěstounky nepovažují kontakt pro děti přínosný vůbec, a to buď se všemi členy biologické rodiny, se kterými se stýkají, nebo alespoň s některými z nich. Mezi hlavní důvody uváděly především to, že se rodiče dětem při kontaktu nevěnují, nebo se vůbec na kontakt nedostaví, neustále se vymlouvají a v neposlední řadě, že se děti nacházejí v prostředí a setkávají s jevy, které pro ně nejsou zcela vhodné. Pěstounkám se nelíbí, že děti tráví čas v nevhodné společnosti a často přihlíží tomu, jak jejich rodiče konzumují alkohol či užívají drogy. Pokud se rodiče na kontakt dostaví pod vlivem návykových látek, pěstounky by uvítaly možnost takový kontakt odmítnout. Tyto situace řeší ve své metodice Semerádová (2012), podle které by měl klíčový pracovník v těchto případech rodiče upozornit, že není možné, aby se za takových okolností s dítětem setkával a domluvit s ním náhradní termín.

I přesto, že pěstounky často považují kontakt za nepřínosný, mají za to, že je pro dítě důležitý. Nutným se jim jeví zejména proto, aby děti znaly své kořeny, přijaly svou identitu a rodiče si neidealizovaly. Názory pěstounek jsou totožné s Matějčkem (1999), podle něhož je součástí identity člověka jeho původ a životní historie a zachování kontaktu s rodinou dítěti vytváření identity usnadňuje.

Pěstounky se občas v průběhu pěstounské péče setkávají s tím, že děti kontakty s nějakým členem biologické rodiny odmítají. Z rozhovorů s nimi můžeme usuzovat, že pokud jsou děti menší, pěstouni je i přesto na kontakt posílají, protože vzhledem k jejich věku nepřikládají jejich názoru velkou váhu. Jakmile jsou děti větší, pěstouni už více ponechávají rozhodnutí na nich samotných. Ze všech pěstounek je však cítit, že ctí zákonně stanovenou povinnost podporovat kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou, přestože samy mnohdy s kontaktem nesouhlasí. Toto potvrzuje i Vítková (2019), která upozorňuje na to, že pěstouni mají povinnost umožnit rodičům styk s dítětem, ovšem zákonná úprava nijak nezohledňuje postoj dítěte ke kontaktům, které se pak v mnoha případech odehrávají proti jeho vůli. Pěstounky při rozhovorech mimo jiné vyjádřily své obavy z budoucích kontaktů, zejména tam, kde jsou rodiče závislí na alkoholu či drogách nebo duševně nemocní. Domnívají se,

že by rodiče mohli začít své děti finančně nebo jinak využívat, nebo by děti mohly kopírovat jejich špatné chování či závislosti.

Kdyby pěstounky mohly, rády by na kontaktech něco změnily. Podle nich by kontakt měl být pravidelný, rodiče by neměli slibovat, co nedokážou splnit, a především by se měli dítěti ve vyhrazeném čase věnovat. Pěstounky se domnívají, že dětem chybí od biologických rodičů podpora a pocit bezpečí, aby děti věděly, že se na ně mohou spolehnout. Pěstounky považují roli doprovodné organizace při sjednávání a organizování kontaktů za velmi důležitou a přejí si, aby byli rodiče na kontakt doprovodnou organizací připraveni. Oporu tohoto tvrzení můžeme nalézt u Pazlarové (2016), která uvádí, že klíčový pracovník by se měl před setkáním s rodiči sejít a pomoci jim naplánovat setkání tak, aby bylo pro všechny přínosné.

Z výše uvedeného vyplývá, že pěstounky si uvědomují přínosy a negativa kontaktu pro dítě. Dále je patrné, že přání pěstounek a realita jsou mnohdy velmi odlišné.

Jaké problémy vnikají mezi pěstouny a biologickou rodinou svěřených dětí?

Vzhledem k tomu, že představy pěstounů o kontaktu se často liší od představ biologické rodiny, objevují se mezi nimi problémy. Rodiče se někdy nedokážou vyrovnat s tím, že jim bylo dítě odebráno a hledají příležitosti k tomu, jak pěstounům výchovu jejich dětí znepříjemnit. Z rozhovorů vyplynulo, že se rodiče někdy před dětmi vyjadřují o pěstounech hanlivě. Biologická rodina může dítě svými poznámkami o pěstounech natolik ovlivňovat, že pak mezi pěstouny a dítětem vznikají neshody. Dalším problémem vyplývajícím z výzkumu je ten, že rodiče mívají tendence pěstounům až příliš zasahovat do výchovy a nerespektují jejich rozhodnutí. S tímto se můžeme setkat také u Semerádové (2012), podle které se pěstouni někdy kontaktům brání právě z důvodu nevhodných zásahů rodičů do výchovy a jejich negativního vlivu na chování dětí.

Především u příbuzenské pěstounské péče se pěstounky potýkají s určitým využíváním ze strany biologické rodiny. Mohou tak biologickým rodičům poskytovat stravu, nocleh nebo prát prádlo. Pěstounky také mnohdy hradí aktivity, které biologická rodina s dítětem provozuje a zajišťují dopravu dětí na kontakt a zpátky domů.

Do problémů mezi biologickou rodinou a pěstounkami je často zapojen i OSPOD nebo jiné instituce. Rodiče či jiní biologičtí příbuzní podávají u sociálních pracovníků OSPODu stížnosti na pěstounky, vyjadřují nesouhlas s jejich výchovou nebo mají pocit, že je jim

bráněno v kontaktu s dítětem. Někteří rodiče pak podávají opakovaně stížnosti k soudu, kde obviňují pěstouny z pedofilie, chtějí dítě svěřit do ústavní výchovy, nebo pěstouny viní z toho, že se starají o dítě pouze z finančních důvodů. Pro pěstounskou rodinu je pak velmi zatěžující jezdit opakovaně k soudu či na OSPOD.

Mezi vážné problémy můžeme zařadit vyhrožování a agresivitu ze strany biologické rodiny. Pěstouni se tak potýkají s nočním zvoněním, boucháním, kopáním do dveří či vulgárními nadávkami. Velmi nebezpečné může být vyhrožování rodičů, že ublíží dětem nebo pěstounům. Častým doprovázejícím jevem bývají návykové látky, a někdy musí pěstounky požádat o pomoc Policii ČR. Pokud se tyto situace opakují častěji, řešením může být změna telefonního čísla či dokonce odstěhování se jinam.

Problémy pěstounům působí také obtížná domluva s rodiči na kontaktu. Náročné může být domluvit si čas a místo kontaktu, rodiče někdy požadují, ať jim pěstouni děti vozí, a určují si časy, které vyhovují pouze jim. Biologická rodina si někdy dítě vyzvedne pozdě, nevyzvedne vůbec, nepřiveze jej z kontaktu domů v dohodnutou dobu nebo kontakt ukončí dříve. Rodiče si také domlouvají kontakt s dětmi bez vědomí pěstounů, někdy jej i bez vědomí pěstounů vyzvednou, jindy se objeví u pěstounů doma bez předchozí domluvy v nevhodnou dobu. Alespoň s některým z těchto problémů se setkaly všechny dotazované pěstounky a obvykle jim tímto rodiče narušili jejich plány. To, že jsou tyto situace běžné, můžeme nalézt i u Pazlarové (2016), která doporučuje, aby se pěstouni s těmito problémy obrátili na své klíčové pracovníky, kteří by měli rodičům objasnit následky svého jednání.

Z výzkumu vyplynulo, že pro pěstounky je komunikace s biologickou rodinou velmi obtížná, psychicky náročná a stresující, a některé pěstounky jsou přesvědčeny, že jim tyto problémy způsobily zhoršení fyzického zdraví. Většina pěstounek se v průběhu pěstounské péče obrátila na své klíčové pracovníky OSPOD či doprovodné organizace se žádostí o pomoc při řešení vzniklých problémů, také při sjednávání kontaktů a jejich asistenci.

S ohledem na výše uvedené je patrné, že mezi pěstouny a biologickou rodinou vznikají často různé problémy. S některými těžkostmi si pěstounky dovedou poradit samy, v některých případech však potřebují podporu od příslušných organizací. Je velmi prospěšné, že na problémy nezůstávají pěstounky samy a mají možnost se na někoho obrátit se žádostí o pomoc.

Hlavní výzkumnou otázkou bylo zjistit, jaké jsou zkušenosti pěstounů s kontaktem dětí s jejich biologickou rodinou. Na tuto otázku bylo zodpovíráno prostřednictvím dílčích výzkumných otázek. Kontakt dítěte v pěstounské péči s biologickou rodinou je vždy individuální záležitostí. Děti se stýkají se svými biologickými rodiči, prarodiči, sourozenci – ať už vlastními nebo nevlastními, ale také se širší rodinou jako jsou tety, strýcové, sestřenice či bratřenci. V rozhovorech zazněly všechny možné formy kontaktu jako jsou osobní setkání, telefonické rozhovory, komunikace prostřednictvím sociálních sítí či emailu a zasílání pohlednic. Ne každé dítě má možnost udržovat kontakt s biologickou rodinou, proto je důležitý také mentální kontakt pomocí fotografií.

V následujících bodech jsou shrnuty nejdůležitější zjištění, které výzkum přinesl:

- Většina pěstounů se shodla na tom, že se děti stýkají s minimálně jedním členem rodiny, se kterým podle nich není kontakt přínosem.
- Přínos kontaktu si často spojují se způsobem, jakým rodiče s dětmi tráví čas a jak dodrží to, co dítěti slíbí.
- Děti se během kontaktu setkávají s nadměrnou konzumací alkoholu či závislostí na drogách ze strany biologické rodiny, také s nevhodným prostředím a společností pro dítě.
- I přesto, že se pěstounky domnívají, že není kontakt přínosný, považují jej za důležitý, a to zejména proto, aby dítě znalo své kořeny, budovalo si identitu a neidealizovalo si rodiče.
- Rodiče nedodržují to, na čem se s dětmi či pěstouny domluví. Na kontakt se nedostaví, aniž by se omluvili, dávají dětem plané naděje, že si vše srovnají a opět se o ně budou starat, kontakt předčasně ukončí, nedovezou dítě včas zpátky k pěstounům, vyzvednou si dítě bez vědomí pěstounů, přicházejí k pěstounům neohlášeně a dožadují se kontaktu.
- Pro děti i pěstouny jsou situace, kdy se rodič na kontakt nedostaví, velmi náročné. Děti marně čekají, dožadují se od pěstounů vysvětlení, pere se v nich naštvání a lítost, pochybují o tom, zda je mají rodiče rádi. Pokud je to možné, tak jim pěstouni o kontaktu předem neříkají.
- Později se u dětí objeví rezignace a zvyknou si, že rodiče neplní sliby.

- Pěstouni se ze strany biologické rodiny setkávají s urážkami, agresivitou, vyhrožováním, nerespektování jejich výchovy, stížnostmi na OSPODu či u soudu.
- Zejména v příbuzenské péči poskytují biologickým rodičům stravu, nocleh, finance či jinou péči.
- Pomoc hledají pěstouni u svých klíčových pracovníků OSPODu a doprovodných organizací. Využívají pomoc při sepsání dohody o kontaktech a také služeb asistovaného kontaktu.
- U rodičů často chybí zájem o dítě, iniciativa ke svolání kontaktu, zázemí a pravidelnost kontaktu. Kontakt z povinnosti ze strany rodičů nehodnotí pěstouni kladně.
- Někdy děti odmítají kontakt, ale přesto se jej účastní.
- Menší děti se potřebují ujistit, že se po kontaktu vrátí opět k pěstounům.
- Emoce dětí před kontaktem jsou ovlivněny jejich předchozími zkušenostmi s kontaktem a současnými vztahy mezi rodiči a pěstouny.
- Pěstouni hodnotí u dětí negativní dopady kontaktu, které mohou přetrvávat i několik dní. Jedná se o špatnou náladu, nevhodné chování, pláč nebo noční pomočování.
- Pěstouni cítí obavy, že by mohli rodiče v budoucnosti děti finančně či jinak využívat nebo od nich děti pochyť jejich špatné návyky a závislosti.
- Někdy pěstouni nechtějí dítě na kontakt posílat, ale cítí zákonně danou povinnost kontakt podporovat. Mají však potřebu kontakt kontrolovat.
- Kontakt je pro pěstouny stresující a působí jim potíže mlčet a nevyjádřit rodičům svůj názor.
- Představy pěstounů o kontaktu se mnohdy liší od reality.

Z výzkumu mimo jiné vyplývá, že některé děti kontakt odmítají, ale přesto jsou pěstouny na kontakt posílány. Pěstouni někdy s kontaktem sami nesouhlasí, ale zákon jim ukládá povinnost kontakt s biologickou rodinou podporovat a udržovat. Otázkou zůstává, zda je tato legislativa vhodně nastavena. Někdy děti potřebují čas, než si v sobě zpracují traumata, kterými prošly, odpustí rodičům, že se o ně nedokázali postarat, a proto nejsou schopny

kontakt v nějaké době realizovat. Dále je patrné, že mezi pěstouny a rodiči panuje mnoho problémů, které si jen těžko dokážou pěstouni vyřešit sami. Často využívají služeb sociálních pracovníků OSPODu a doprovodných organizací k pomoci při sjednávání styku či při asistovaném kontaktu. Pokud by museli pěstouni neshody ohledně kontaktu řešit pouze soudní cestou, jak navrhuje Šimůnková (2020), vše by se významně časově protáhlo a problémy by tak mohly ještě narůst.

Přesto, že sociální pracovníci pěstounskou rodinu pravidelně navštěvují, o některých problémech a pocitech mají pěstouni zábrany mluvit. Bakalářská práce může posloužit klíčovým pracovníkům náhradní rodinné péče k odhalení právě takových skrytých přání a představ pěstounů, které o kontaktu dětí s biologickou rodinou mají.

Výzkum nás obeznámil se zkušenostmi pěstounů s kontakty dětí s biologickou rodinou a také zprostředkovaně odkryl emoce dětí, které v souvislosti s kontaktem cítí. Na tento výzkum by mohl navázat další kvalitativní výzkum, který by se zaměřil na skutečné postoje dětí ke kontaktům a jejich vlastní pocity. Výzkumným souborem by mohly být nejen děti, které jsou v současnosti umístěny v pěstounské péči, ale také dospělé osoby, které v pěstounské péči vyrůstaly již v minulosti, protože s odstupem času mohou tuto problematiku vnímat zcela jinak než v dětství. Bylo by zajímavé porovnat, v čem se názory pěstounů a dětí na kontakt shodují a v čem liší. V tomto kontextu je také možné zkoumat názory klíčových pracovníků OSPODu a doprovodných organizací, kteří s kontaktem v pěstounské péči napomáhají, zjistit jejich praktický pohled na kontakt a odhalit skutečné faktory, díky kterým kontakt funguje.

ZÁVĚR

Pokud z nějakého důvodu nemůže být dítě vychovááno ve své biologické rodině, jedním z možných řešení je jeho svěření do pěstounské péče. Hlavním přínosem pěstounské péče je především to, že je dítě vychovááno v přirozeném prostředí rodiny a nemusí být umístěno do péče ústavní. Teoretická část položila základní východiska pěstounské péče a mimo jiné vymezila povinnost pěstounů udržovat kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou. V první řadě by se mělo zvážit, zda je kontakt pro dítě vhodný a přínosný, a sociální pracovníci by se měli vyvarovat kontaktu dítěte s původní rodinou za každou cenu.

Na oblast kontaktů navázala praktická část práce svým kvalitativním pojetím výzkumného šetření. Výzkumný soubor tvořilo pět pěstunek ze tří různých krajů ČR, se kterými byly uskutečněny polostrukturované rozhovory. Jedna z pěstunek pečuje o více dětí, proto s ní byly vedeny rozhovory o každém svěřeném dítěti samostatně. Výsledkem je tedy devět rozhovorů, které byly následně přepsány a metodou otevřeného kódování zpracovány. Tyto rozhovory nám odkryly zkušenosti pěstunek s kontaktem dětí s jejich biologickou rodinou.

Kontakty dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou jsou vždy individuální záležitostí, přesto se našly oblasti, ve kterých lze názory pěstunek považovat za srovnatelné. Ne vždy se děti stýkají s osobami, jejichž kontakt zaznamenávají pěstounky jako přínosný. Většina pěstunek se však shodla na tom, že i takový kontakt je pro dítě důležitý, zejména z důvodu budování jeho identity a neidealizování si rodičů. I přes sebevětší snahu uskutečnit kontakt tak, aby proběhl co nejlépe, se vyskytují překážky, které kontakt komplikují. Z výzkumu vyplynulo, že se děti během kontaktů setkávají se závislostmi či nevhodným prostředím a rodičům často chybí zájem o dítě, iniciativa ke svolání kontaktu a zázemí, kde by s dítětem mohli trávit čas. Rodiče často dětem slibují věci, které nedodrží, což je jak pro dítě, tak pro pěstouny velmi náročné.

Další část výzkumu odkrývá, jak z pohledu pěstunek kontakt jejich svěřené děti ovlivňuje. Emoce dětí před kontaktem jsou ovlivněny jejich předchozími zkušenostmi s kontaktem a aktuálními vztahy mezi rodiči, pěstouny a dětmi. Některé děti kontakt s rodiči zcela odmítají, ale přesto se jej účastní. Dále pěstounky zhodnotily negativní dopady kontaktů na děti, jako je špatná nálada, nevhodné chování, pláč či noční pomočování.

Z rozhovorů také vyplynulo, že představy pěstunek se od reality mnohdy liší, což poté mezi nimi a členy biologické rodiny působí nemalé problémy. Pěstounky se tak setkávají s urážkami, agresivitou, vyhrožováním, nerespektováním jejich výchovy či stížnostmi u

příslušných orgánů, ale také s materiálním či finančním využíváním ze strany biologické rodiny. Ve výzkumu je dále nastíněno, u koho pěstounky v případě problémů hledají pomoc a jaké prostředky při řešení užívají.

Přesto, že je v posledních letech pěstounské péči věnována větší pozornost než v minulosti, stále je co zlepšovat a posouvat dopředu. Pěstounská péče je spíše považována za sociální službu dítěti a jeho rodině, přesto se však jedná o náhradní rodičovství, kde by mělo být dítěti poskytnuto vše, co se mu dostává v běžné funkční rodině. Mnozí lidé z řad veřejnosti stále zastávají názor, že pěstounství je práce jako každá jiná a pěstouni ji dělají pro peníze. Z toho důvodu je zde nutná potřeba posílit společenskou prestiž trvalých i přechodných pěstounů. Pěstouni nemohou brát pěstounství pouze jako službu, ale měli by otevřít dítěti celé své srdce, mít s ním trpělivost a zahrnout jej láskou a péčí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ARCHEROVÁ, Caroline, 2001. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-578-4.

AUTORSKÝ KOLEKTIV: ROZUM A CIT, Z. S., 2015. *Sborník praxe novely o sociálně-právní ochraně dětí: s rozumem a citem* [online]. Praha: Rozum a Cit, z. s. [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/publikace-178.pdf>

BUTULOVÁ, Bronislava, 2013. *Manuál služby Asistovaný kontakt* [online]. Praha: Nadace Sirius [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/Manual-sluzby-Asistovany-kontakt.pdf>

CAJTHAMLOVÁ, Kateřina, 2017. *Abeceda moderního rodiče*. Praha: Vyšehrad, spol. s r. o. ISBN 978-80-7429-913-1.

ČESKO. Federální ministerstvo zahraničních věcí. Sdělení FMZV č. 104 ze dne 20. listopadu 1989 o sjednání Úmluvy o právech dítěte. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1991, částka 22, s. 502-512. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>

ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662-7681. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359/zneni-20180101>

ČESKO. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 1026-1365. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=24084>

DUNOVSKÝ, Jiří, 1986. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum. ISBN 08-040-86.

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK, 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1788-3.

HARTL, Pavel, 2004. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-803-1.

KONEČNÁ, Hana, et al., 2016. *Závěrečná zpráva ze setkání zástupců OSPOD a NNO poskytujících služby v NRP ve 13 krajích České republiky* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče [cit. 2021-03-19] Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/zaverecna-zprava.pdf>

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRTIČKOVÁ, Kateřina. Příbuzenská pěstounská péče. In: *Sancedetem* [online]. Praha: Obecně prospěšná společnost Sirius, o. p. s., 28. 7. 2014, akt. 12. 03. 2021 [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/pribuzenska-pestounska-pece>

MATĚJČEK, Zdeněk a Jarmila KOLUCHOVÁ, et al., 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.

MATĚJČEK, Zdeněk, et al., 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2016. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-3336-7.

Mgr. Radek Šoustal – Pohled MPSV na identitu a kontakt dítěte v NRP s biologickou rodinou. In: Vimeo [online]. 2021 [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://vimeo.com/user122404996/review/507016640/754e920ab4?sort=lastUserActionEventDate&direction=desc>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Statistiky* [online]. Praha: MPSV [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>

MPSV, 2011. *Pěstounská péče na přechodnou dobu pro nejmladší děti* [online]. Praha: MPSV [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/pestounska-pece-na-prechodnou-dobu-pro-nejmensi-deti.pdf>

MPSV, 2013. *Informace o postupech spojených s umístováním dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu* [online]. Praha: MPSV. [cit. 2021-02-19]. ISBN 978-80-7421-039-6. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/umistovani_deti_PPPD.pdf/fb58f7da-a93c-6ef2-0602-40b7d7ee536d

NADAČNÍ FOND J&T, 2014. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte* [online]. Praha: Nadační fond J&T [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <http://www.valika.cz/wp-content/uploads/2014/05/publikace-158.pdf>

NADAČNÍ FOND J&T, 2015. *Praktický průvodce doprovázením pěstounské péče* [online]. Praha: Nadační fond J&T [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/prakticky_pruvodce.pdf

PAZLAROVÁ, Hana, 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.

PURVIS, Karyn Brand, et al., 2013. *Dítě v nové rodině*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4535-0.

SEMERÁDOVÁ, Monika, 2012. *Metodika: zprostředkování kontaktu dítěte s vlastní rodinou* [online]. Chrudim: Centrum náhradní rodinné péče Amalthea o. s. [cit. 2021-02-24] Dostupné z: http://www.amalthea.cz/data/File/metodiky%20ke%20stazeni/odborn%C3%A9%20metodiky/doprov%C3%A1zen%C3%AD/metodika-zprostredkovani-kontaktu-s-rodinou_121023.pdf

SOBOTKOVÁ, Irena, et al. Stanovisko Sekce pro náhradní rodinnou péči při Českomoravské psychologické společnosti k návrhu Mgr. Moniky Šimůnkové „Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči“. In: *Českomoravská psychologická společnost: Sekce pro náhradní rodinnou péči* [online]. Praha: Sekce náhradní rodinné péče, 1. 2. 2021 [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: <https://drive.google.com/file/d/18-rQKJAqDWemJcFBOhKmq01DsLyoLd9F/view>

ŠEĎOVÁ, Klára a Roman ŠVARŤÍČEK, 2010. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠIMŮNKOVÁ, Monika. Doporučení zástupkyně veřejného ochránce práv ke kontaktům dítěte v pěstounské péči nejen s rodiči. In: *Ochrance* [online]. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 18. 12. 2020 [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/VI_6985-20-VOP-PS.pdf

UHLÍŘOVÁ, Veronika, 2010. *Dítě ve výchově příbuzných* [online]. Praha: Nadační fond Rozum a cit [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: https://www.centrumpodpory.cz/soubory/ke-stazeni/Rozum-a-cit/Dite_ve_vychove_pribuznych.pdf

ÚSTAVNÍ SOUD, 2014. *Nález Ústavního soudu 3216/13: zásadní změna poměrů a stabilita výchovného prostředí při rozhodování o střídavé výchově* [online]. Brno: Ústavní soud [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-3216-13_1

VAŠŤATKOVÁ, Jana, et al., 2008. *Rodina a náhradní rodinná péče*. 1. vydání. Olomouc: Hanex. ISBN 978-80-7409-013-4.

VÍTKOVÁ, Alena a kol., 2019. *Kontakty dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou – úskalí a rizika: příručka pro odborníky působící v oblasti SPOD* [online]. Brno: Sdružení

pěstounských rodin z.s. [cit 2021-04-19]. Dostupné z: http://www.pestouni.cz/wp-content/uploads/2019/06/Prehodna_pestounska_pece_kontakty_deti_sbornik_A5_web.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

%	procento
§	paragraf
AK	asistovaný kontakt
Apod.	a podobně
Cit.	citováno
Č.	číslo
IPOD	individuální plán ochrany dítěte
Kč	korun českých
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
Např.	například
NOZ	Nový občanský zákoník
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
PP	pěstounská péče
PPPD	pěstounská péče na přechodnou dobu
S.	strana
Sb.	sbírka
Sp. zn.	Spisová značka
SPOD	sociálně-právní ochrana dětí
Tzv.	takzvaný
ÚS	Ústavní soud
z. s.	zapsaný spolek
Zák.	zákon

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Počet osob vykonávajících pěstounskou péči k 31. 12. 2019 (v %)	21
Obrázek 2 Schéma kategorií a kódů	49

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte	19
Tabulka 2 Počet osob vykonávajících pěstounskou péči k 31. 12. 2019.....	21

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Rozhovor (R8)

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR (R8)

Nejdříve se, prosím, představte. Kolik je Vám let, koho máte v péči a jak dlouho?

R8: Je mi 49 let a v péči mám vnučku, která má teď 7. Mám ji vlastně od 5 měsíců. Já jsem s nimi už i předtím bydlela, takže jsem vlastně viděla její maminku už jak byla těhotná, ona měla už syna, takže Hanička má bratra. Ještě, než jsem měla oficiální pěstounskou péči, tak jsem se stejně víceméně starala já, kromě jednoho měsíce, kdy bydleli mimo. Já jsem je tenkrát vyhodila, oni nebyli schopni vůbec fungovat a už z toho byl holobyt pomalu, to bylo pořád dokolečka, oni oba dva pili, klidně v noci odešli nezávazně na sobě nebo spolu, děcka tam zůstávaly. A já jsem pracovala, takže jsem to už jakoby nedávala, tak jsem řekla, že se vlastně musí odstěhovat. Martin, vlastně ten Hančin nevlastní brácha tenkrát měl 6, tak volal babičce, že je mu špatně, že rodiče se tam doma hádají, že se tam bijou, takže tam najela sociálka s policií, to muselo být s asistencí policie, no a pak mi vlastně volala sociální pracovnice, buď že si Haničku vezmu nebo se to pak bude řešit soudně, ale to už bude složitější. Takže jsme si je rozebrali každá jedno. Ta druhá babička si vzala toho Martina a já Hanku. Kuba, ten její otec, vlastně můj syn, ten tenkrát utekl a Karolína, její máma, tam zůstala, ale naměřili jí 2,5 promile. Takže tím pádem musel ty děti někdo zajistit. To se vlastně stalo asi po třech týdnech, co bydleli sami. Ten Martin už to asi psychicky nevydržel, protože on byl asi psychicky slabší už. Já jsem tam musela do hodiny přijet. Měl ji mít Kuba, jako na mateřské, a já jako osoba, která mu bude pomáhat. Jenže tím, že se tak projevil a utekl, tak už to padlo. Tenkrát jsme bydleli v Rožnově, tak oni mi vlastně dala kočár a nějaké věci, které se daly vybrat z toho binca. A oni šli na ubytovnu, jenomže potom vlastně pořád mě navštěvovali, tak tím vzniklo to, že jsem se odstěhovala tady na Vsetín, protože to byl nekonečný příběh. Pořád mě tam otravovali, v noci zvonili, a už i těm ostatním nájemníkům to vadilo. Pořád tam někdo řval, zvonil.

S kým z biologické rodiny se dítě stýká? Jak často?

R8: Z biologické rodiny se stýká se svojí babičkou Zdenkou, to je ta máma od té Karolíny, donedávna se stýkala ještě s tím její bratrem Jiřím, teď jsme to přerušili kvůli to mu koronaviru. S mamkou se taky stýkala, to jsem se snažili, jenže ona se vždycky opila. Já jsem jim ju třeba dovezla do Rožnova k té babičce, ale matka mi volala, kde jsem, co si to dovoluju, že ona čeká na jiné adrese, ať jí ju okamžitě dovezu. Ale já jsem jí říkala, že tam nejdu, protože ona tenkrát kamarádila s takovýma těma fetkama, tak jsem měla strach, aby

nám někde ještě něco neudělali. No a ona, že to teda bude řešit. Já jsem jí říkala, že to taky budu řešit „ode dneška už asistence“, protože tohleto já už nehodlám zažívat. No a já pak mi vlastně pracovnice z naší doprovodné organizace říkala „jak vy jenom jezdit, ona musí taky jezdit“. A teď od té Karolíny začlo „a já nemůžu, já nevím..“ a ta babička už vlastně byla taky nucena jezdit, tak jsme to začli dělat na střídačku. Ale ten Martin, oni jsou od sebe hodně věkově, a moc spolu nebyli, takže oni moc společného nemají, tak on to dělal vyloženě z donucení, že ta babička, mám pocit, že když ho sem nedotáhne, tak nedostane peníze, takže to spíš funguje na principu finančním. Pak se stýká vlastně se svým biologickým otcem, bere si ji jednou za 14 dní na takový šizený víkend, když to tak řeknu. S tou mámou se stýkala tak jednou za měsíc, za dva měsíce, ale asi tak do 4 let. A teď je ve výkonu trestu. Ale ona k ní nemá moc vztah, většinu těhotenství propila, pak ji porodila, pak to zase propila a pak už ji měla já, takže se na ní přišla vždycky jenom podívat. Pak se ještě stýká s našima příbuznými, mojí ségrou a tak.

Jakým způsobem kontakt probíhá? Přes telefon, mail, poštou, osobně?

R8: S tou babičkou se vídáme osobně, na střídačku, jednou je to u nás, jednou je to u nich, nebo se domluvíme někde na hřiště nebo takhle jako. Občas to ten Martin bojkotuje teda, že musíme třeba přijít my dolů na nádraží, abysme se vůbec viděli. Ale to už jsem nadávala, že to nebudu dělat, že buď přijde nahoru nebo se nevidíme. On byl tady i teď v tom výchovném zařízení, on už toho má více. Chtěla jsem s ním komunikovat přes Messenger, ale on si mě zablokoval, protože jsem ho tenkrát seřvala, jak praštil babičku botou a od té doby on se mnou nekomunikuje. Babička teď poslala pohled, takže byl kontakt jenom přes pohled, protože jí sociální pracovnice řekla, že můžou v této době komunikovat přes pohled. A když ona jí to tak řekla, tak babička to hned musí udělat, protože ona to bere, že když to neudělá, tak něco nesplní. Ale nakonec jsem se s babičkou domluvila, že můžeme hovořit i telefonicky. Takže si voláme jednou já, jednou ona. S tím, že jako Martin nás zdraví, ale nijak se k tomu nevyjadřuje, jen jednou se mnou mluvil telefonicky. A babička řekne „pozdravujte Haničku“, ale taky ji nechce k telefonu. Takže to si jen my dvě zavoláme, ona si postěžuje, co se všechno děje a tím to skončí. Ona ji ani na narozeniny nezavolá, nic nekoupí. Babička vždycky volá „kontakt, kontakt, ať není zle“. Hanka tam jede jako ráda, ona má ráda změnu, takže se těší, ale kdybychom jeli kamkoliv jinam, tak je jí to jedno. Ona jako toho Martina má ráda, ona ho obejme to jako jo, ale to je asi tak všechno, tam je to spíš takové citově chladnější. Babička jí dala pusu asi tak jednou, co si pamatuju, jinak nějak

hlazení a tak, to ne. Teď, když se ten Jiří nechce stýkat, tak jsme osobní návštěvy omezili na jedenkrát za půl roku. A čím bude starší, ten kontakt bude menší, nedonutíme ho nijak. Ještě se vlastně stýká s prababičkou, což je mamka mého bývalého manžela. Občas se vidí, ona jí i dárečky kupuje, tam se Hanka vždycky těší. A já jsem v kontaktu s nejstarší dcerou mého bývalého manžela přes Facebook, ona má teď skoro stejně starou dceru jak Hanička, voláme si a přeposíláme si pro děti dárečky na Vánoce a fotky holek. A styk s dědou, jako mým bývalým manželem, už jsme utli, protože už nehodlám nikoho žít. On by tady tak nejradši přijel, přespal, já abych ho živila. A taťka, ten přijde sem, já jim uvařím, nají se, vyfasujou jídlo s sebou a jdou domů a tam už si nějaký program vyvíjí.

Kdo kontakt iniciuje?

R8: Dříve jsem otci psala – budeš si ji brát, nebudeš si ji brát? Teď už většinou čekám, jestli se ozve.. neozve, má smůlu, protože už mě to nebaví se pořád ptát. Většinou jako takhle, spoléhám, že jednou za 14 dní si ji vezme. Když by mu něco do toho vešlo, tak mi napíše třeba „chceme jet někde s kámošem na nějakou akci, tak že bych to posunul o týden“, tak to posuneme, s tím problém nemám. U babičky to máme tak, že si zavoláme, že když je třeba Hanka nemocná, že musím návštěvu odložit. Ale jinak si voláme jednou za měsíc na střídačku. Nechci, aby měli na Hanku samostatný kontakt, protože mám strach, že by to tam mohli využít až se vrátí ta maminka z vězení. Karolína mě nikdy neosloví, nenapíše mě, nemá zájem se mnou komunikovat, ani s Haničkou.

Jak se s biologickou rodinou domlouváte na osobním kontaktu? Domlouvá se biologická rodina s Vámi nebo s dítětem?

R8: Její otec se s ní domluví i sám, oni mají oba Messengery. Hanka se ho třeba ptá, jestli si ji vezme. My jsme většinou jezdili jeden víkend k její ségře a jeden víkend si ji bral on. Ale někdy se prostě neozval a já, když jsem se to pak dozvěděla v sobotu večer, tak jsme zbytečně trčeli doma a čekali. Tak jsem mu říkala, ať mi to dá vědět nejpozději do sobotního rána. Když jsem Hanku dostala, tak jsme k té babičce jezdili i s klíčovou pracovnící, protože ten Martin byl takový nezajímavý. Tam to bylo trošku na hraně, že ten děda byl vždycky popitý, ten otčím Karolíny. Takže ta naše klíčová jezdila s námi, vždycky nás nabrala k sobě do auta. Pak jsme to zrušili, už jsme si na to zvykli, už nás nikdo nenapadal, nikdo nám nechtěl Haničku sebrat. Karolína totiž jednou Haničku sebrala a odvezla, takže nám ji

městská policie pomáhala dostat. Ale ten asistovaný kontakt býval jenom tam u nich v tom Rožnově, měla jsem strach z toho dědy. Asi po roce jsme to zrušili, Karolína už bydlela jinde nebo byla ve vězení. Když přijela babička sem, tak to bylo bez klíčové pracovnice.

Jak probíhal ten asistovaný kontakt?

R8: Tak většinou babička si Haničky nevšímala, bavila se s klíčovou pracovnicí, vylívala si jí srdce. Martin tam pral kamení po děčkách a Haničku jsem hlídala já, protože si tam jezdila po klouzačkách. Takže velice zajímavé. Tam ze strany té babičky není žádný fyzický kontakt k těm dětem, žádné obejmutí, pusa. Ani ten Martin snad v životě nedostal pusu. Na Haničku to působí celé dost depresivně, protože ona se na Martina těší, ale on si po půl hodině dá kapucu na hlavu a odchází. Tak ona je pak z toho smutná.

Dodrží biologická rodina to, na čem jste se domluvili? Vyzvedne si dítě včas, přiveze jej zpátky v předem domluvenou dobu?

R8: Většinou dodrží, ale jsou výjimky, kdy ten Martin se šprajcne a babička to všechno podřídí jemu. Ona řekne „on nechce, on mi tam nepojede“. Anebo babička udělá to, že nedoveze jenom Martina, ale doveze ještě jeho kamaráda, což je ještě větší sešup. To už se dvakrát tady opakovalo, proto já už jsem přemýšlela znovu nad asistencí. Protože on si tady hraje s kamarádem, Hanky si nevšímá, oni tady lítají po bytě, skáčou po posteli, to už jsme je musela okřiknout. A matka, když ji poprvé pustili z výkonu trestu, tak mi volala, že už to řeší právníci, že ona chce Hanku vidět. Já jsem jí říkala, že s tím nemám problém. Tak jsem se domluvili, bylo to těsně před svátkama, dovezli jsme i Martinovi dáreček a ta maminka stejně nepřijela, protože se zbořila do té doby. Takže ani týden ji netrvalo, aby se udržela, než se uvidí se svojí dcerou, o které teda prohlásila, že k ní nemá žádný vztah, ať si ji Kuba klidně nechá. Ale ona se o ni bude zajímat, až z ní bude mít nějaký zisk, nebo až ji bude chtít někde s sebou tahat. Ale spíš bych jí ju ani nedala, protože tam ti její kumpáni, z toho by byl akorát průser jako. Já doufám, že do 18 let, než bude mít Hana, bude Karolína hodně často v tom zařízení. Teď si žádá o podmíněné propuštění, že prý snad je nemocná, ale to bude mít soudně nařízenou protialkoholní léčbu, z tama už utéct nemůže, jako vždycky, protože jinak by šla zpátky sedět. A abych pravdu řekla, nemám vůbec zájem, aby se vídaly, protože jestli se budou vídat, bude z toho ještě větší průser, než je teďka.

Jak tedy tráví ten čas s otcem?

R8: On přijde v sobotu, zůstane tu na oběd. Pokud nemá už v sobotu s ní nic v plánu, tak odchází spolu až k večeru, ale když má s ní domluvenou nějakou akci, že někam s ní chce jít, tak mi dá vědět předem, že si jí vezme už třeba v 10 ráno. A v neděli ji vrací. Když chtějí ještě někam jít, třeba na bazén, a on na to momentálně nemá, tak jim to zaplatím já. Nebo jsme jim třeba platila cirkus, malá pak byla šťastná, že byla s tatínkem v cirkuse. On je teď vlastně sám, že moc peněz nemá, a ještě něco doplácí, ještě do třiceti má nějaké resty. A dovede ji vždycky včas, jak se domluvíme. Já jsem Haničce teď pořídila Messenger, aby mi mohla kdykoliv zavolat, kdyby se něco dělo nedejbože třeba, protože je tam s ním teď sama. Nebo když už se ke konci hádali s tou přítelkyní, se kterou se pak rozešli. Nemám strach, že by jí nezabezpečil, ale třeba, kdyby se mu něco stalo nebo tak, tak aby mi mohla zavolat. Když nikam nejdou, tak spolu třeba hrají xbox, zakázala jsem teda jednu hru, protože to je krvák a zabíjení, a ona nemá pojem o tom, co to je, nebo malují, nebo jdou třeba ven na hřiště, nebo jí učí na bruslích, na kole. Jako on pořád pije, ale většinou, když jí nemá. Když jí má, tak se to snaží omezit, má povolené jen pivo a Hanka ho jistí, protože mu nedovolí koupit víc jak dvě. Jednou si dal štamplu, ale to mi hned hlásila přes Messenger, takže to byl prst zdvižený, že tam jinak jedu. Jako nevím, o tom, že by se opil, když jí tam měl. A on si musí sebou nosit alkohol tester, abych mu mohla dát dýchnout, kdyby se mi nezdál, když si jí bere. Když byla menší, tak on bydlel spíš po těch ubytovnách, tak si jí na noc nebral, a většinou on spal tady. Takže to se scházeli u mě, tak to jsem neměla volný ani jeden víkend. On přijel v pátek z ubytovny, vysypal mi tu kupu špinavého prádla, já jsem ho vyprala, vyvěsila, on si tady pojezl, odpočinul si, maximálně šli někde na hřiště nebo někde se projít, on tenkrát byl úplně ještě tak trochu mimo, takový vypitý dost, a zase v neděli odpoledne se sbalil a jel vlakem na ubytovnu. Když měl tu jednu přítelkyni, ona měla taky malé dítě, ona byla starší, ona to uměla naplánovat, tak to vzali Hanku i do ZOO. Pak měl jinou přítelkyni, a měli jsme domluvené, že se o ni jednou týden postarají. Já jsem chodila do práce, oni měli oba dva dovolenou. Ta jeho přítelkyně „zkolabovala“ už ve středu, že se starat nebude, tak mi už ve čtvrtek volal, že mi jí doveze. Tak jsem mu řekla, že ne, že je to jeho dítě, že musím do práce, ať mi jí dovezou až v sobotu. No nakonec mi jí dovezli v sobotu, předali mezi dvěma a normálně utekli. S čím mě ale syn naštvál, že si minulý rok pořídil kočku. Hanka má ADHD a jí ty rychlé pohyby dělají zle. Ona ani nevydrží moc v klidu sedět, tak ta kočka si myslím, že si chce hrát. Teď už si na to celkem zvykla, i když pořád jí to nedělá moc

dobře, občas se jí lekne. Minulý rok jsem se s ním kvůli tomu hodně pohádala, on ví, že to ta Hanka nemůže a stejně si tu kočku pořídí. Ona tam pak nechtěla nějakou dobu chodit.

Jak dlouho ty kontakty trvají?

R8: S babičkou to je tak, že přijedou v sobotu v 9 hodin a v 11 už jim jede zpátky vlak. S mámou to byly asi 15minutové kontakty, většinou si šla během toho zakouřit. Ale s tou maminkou jsme se nikdy neviděli samostatně, vždycky to bylo u těch jejích rodičů a buď přišla nebo ne. Jednou byla s námi v parku v Rožnově i s babičkou a Martinem, ale to jsme tam byli akorát středem pozornosti, pořád po tom Martinovi řvali jak po malé děcku. A jednou přijela tady ke mně, přespala tu, že tu zůstane, tak jsem to jsem jí říkala, že teda ne, dala jsem jí peníze na vlak a na cigarety, a ona se mi zase stopem vrátila. Tak jsem jí říkala, že takhle NE, tak musela odjet.

Pozorujete na dítěti nějaké emoce před smluveným kontaktem?

R8: Ona se k té babičce těší, ale na tu cestu, ne na ty lidi. Ale na bráchu se těší. On s ní třeba sedí u počítače, tak to se jí líbí. A vždycky se mě ptá, ke které babičce jedeme. Ona jich má víc, i prababičkám říká „babičko“, ale tady tu z Rožnova si pamatuje nejmíň. Ale sama je nevzpomene. Moji ségru třeba vzpomene, že tam by chtěla jet, ale tady tu babičku vůbec nevzpomene.

V případě, že nejste u kontaktu s biologickou rodinou přítomen, rozebíráte po návratu domů s dítětem, co s biologickou rodinou dělali, o čem mluvili?

R8: Když se vrátí od tatky tak to probíráme. Ona je vždycky ráda, že se vrátí tady domů. I když tam ze začátku začala chodit, tak si vždycky ověřovala, jestli se pak vrátí zase tady. Ale jak byla menší, bylo jí líto, že s námi tatka nebydlí. Teď už to bere jinak, kolikrát řekne, že jí tatka leze na nervy, že po ní třeba křičel. A dřív, když se vrátila, tak jsem jí musela vždycky dát do sprchy a smýt to z ní, protože ona byla taková.. pořád brečela, hodně brečela. Jakože od něho přišla, asi se jí tam líbilo, ale byla rozladěná, rozbrnkaná, nedalo se s ní na ničem domluvit, tak jsem jí dala do té sprchy a pak to bylo lepší. A většinou ten večer chtěla pak se mnou spát. A teď už je to víc v pohodě, přijde domů, nasadí si sluchátka a neřeší to. Já to z ní netahám, většinou se pak sama rozvykládá. Třeba že hráli GTA, ale že mi to nesmí

říkat, že jsem jim to zakázala. No a když byla s tou svou maminkou, tak se mě ptala „ale odejdu s Tebou – s maminkou, ne tady s tou maminkou, že jo?“. Ale Hanka ji nemá nějak citově zařazenou. Ona je spíš taková citově plochá. Ona je kam vítr, tam plášť. I ta její máma to tak má. Ona miluje mě, miluje tatínka, ale čím bude větší, tak si myslím, že bude těžit z toho, z koho bude mít větší prospěch. A když jsme u tety, u mojí ségry, tak někdy to na mě potom zkouší, že u tety něco mohla a já ji to nedovolím. To ji pak musím srovnat, že doma musí poslouchat mě.

V případě, že někdo z biologické rodiny nedodrží to, co dítěti slíbí, jak dítě reaguje?

R8: Je rozladěná, smutná, i trochu vzteklá. Musím jí vždycky něco vymyslet, protože kdybych s ní zůstala doma a dělala si, co jsem měla v plánu, tak ona by mi to tu bojkotovala. Tak musíme jít třeba na zmrzku, i když na to nezapomene, tak na to aspoň tak nemyslí. A pak děčkám třeba říká „měla jsem jít k taťkovi a on si mě nevzal“, ona to ještě všem povykládá. A někdy to i prožívá ve spaní, mluví a tak. Hodně to prožívá, ona je ještě emočně pozadu a má hranici mentální retardace, takže to prožívá. Když to jde, tak jí dopředu radši nic neříkám.

Je podle Vás kontakt s biologickou rodinou pro dítě přínosem?

R8: Jedním slovem ne. Je to velký stres, protože když vím, jak ta rodina funguje. Myslím si, že by tam neměl být ten Jiří, on když vidí tu Haničku, že má aspoň toho tátu a já se o ni starám, tak asi žárlí. A on si to vlastně teď vybíjí tím, že kouří tu trávu, chytli ho jak pije alkohol, načapali ho s dvěma holkama v posteli, napadl tu babičku. Ona měla zlomené žebra, tvrdila, že spadla ze schodů, ale nevím, jestli ji spíš neshodil on. A ten děda, otčím Karolíny, tam přijde takový neupravený, připitý, má špinavé kalhoty, odrbaný, takový prostě.. že tam ani není ta socializace pro Hanku. A ten Martin ji ignoruje po půl hodině. Když byl menší, tak to vypadalo nadějně, že by u nás mohl být třeba i na víkend, jenže babička tady všechny ty věci zamítala, asi se bála, aby neřekl něco, co se u nich děje, co se nemá dít. I sociálka to tam řešila. Pro nás je to spíš ztráta času, splnění povinnosti. A s taťkou, tam to asi taky není přínosné. Jako ona ho má ráda, on ji taky, ale je to tak, že si odbydou tu svoji schůzku, ale on se nehodlá o ni do budoucna starat nebo necítí to tak. Já myslím, že on to má tak, že on by si ji nejradši nebral, ale něco mu brání v tom, aby to neudělal, asi výčitka. Hanka to má tak, že tam změní pole působnosti, že není jenom tady se mnou.. ale totéž má i u moji ségry.

A tam je to rozhodně přínosnější. Tam je ten cit, oni se objímají. Má tam Adámka, syna od ségry, tam jsou si blízko. Když jsem byla v nemocnici, tak byla tam a ona se tam cítí jako doma. Jako ten její taťka jí taky obejmě, dá jí pusku, to jako jo. Jako z toho citového pohledu, to ano, ale z toho životního pohledu, jí to nic nedává, on jí nikam neposune, nikam ji nedovede. A s mámou rozhodně ne.

Je pro dítě kontakt důležitý?

R8: Tak s taťkou jo. Aby měla ještě někoho, kdyby náhodou, aby věděla, že ještě někdo existuje. Jestli by jí v tom nechal, nebo jí pomohl, to už já nevím, to nezjistím, dokud by to nenastalo. S tou druhou rodinou to důležité není. Ona své kořeny zná, ona asi sklonek k takovým těm nelegálním věcem bude mít, to jí asi bude lákat, jako každé dítě. Pokud bude brát léky, tak by mohla fungovat normálně. Pokud teda nebude po mamince, která odmítá jakékoliv léky, tak dopadne taky tak, protože z obou stran má alkohol. Její otec byl sice na léčení, ale stejně se toho alkoholu nevzdá.

Je něco, co by mělo při kontaktu s dítětem zaznít, stát se?

R8: Možná kdyby jí babička třeba obejmula. Spíš ta citová stránka by tam měla zaznít. Ale to tam mají tak nastavené, to tam nikdy nebude. Tak je to takové vypočítavé. A hodně ten alkohol. Babička taky pije, ale ona to dokáže ukočírovat, ona se opije v pátek a pokud se zadaří a nenahání se tam s nožama, tak je to v klidu. Už jsem ji zažila, kdy mi telefonovala ožralá. U maminky tam není ta citová vazba a to tam taky nikdy neproběhne. Tak to spíš bude ta otázka jiná, že ona jí pak bude brát jako finanční zdroj. Až bude jednou Hanka vydělávat, tak si myslím, že ona z ní ty peníze bude tahat. Že u ní pak bude hrát na city „já jsem tě chtěla, ale oni mi tě nedali“. A u toho taťky asi víc ten pocit bezpečí, že se může spolehnout i na něho. Ona teď spoléhá pouze na mě nebo na moji sestru, ale u toho taťky to tam není. Měl by jí dát najevo víc oporu, že kdyby se mně něco stalo, že se o ni postará.

Co byste na kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou změnili? Způsob domluvy, četnost kontaktu?

R8: Táta by si ji mohl vzít třeba už ráno, trochu víc aktivity by měl vyvíjet. Měl by převzít víc odpovědnosti. U té druhé rodiny, by ten kontakt mohl probíhat někde na neutrální půdě.

Tam je to pořád jeden a ten špatný vzorec, přiletíš, odletíš. Třeba snaha jít aspoň na nějaký výlet. Trochu větší kreativita by tam mohla být. Ta babička vždycky všechno zavrhla. A ten Martin už je teď k tomu takový otupělý. My už jsme na něho taky všichni rezignovali.

Jak Vy zvládáte komunikaci s biologickou rodinou? Jak se u toho cítíte?

R8: Když volá babička, tak si říkám „panebože, co se zase děje?“, protože ona volá vždycky, když se něco děje, nebo něco potřebuje. Takže mám spíš takové obavy, když mi volá. Ale psychicky mě ta jejich rodina vyčerpává. A když tam jedu, tak dojedu domů vlakem, ale ten den už nejsem použitelná, nejsem schopná už s nikým mluvit nebo to probírat, prostě Haničku tady obhospodařím a prostě sednu a mlčím, a přemýšlím si tak v hlavě, co tam bylo. U nich jsem pořád ve střehu, protože vím, že tam se může něco stát, nemám tam klid. Protože oni dva se spolu nebaví, ta babička s otčímem, ale on přijde a baví se se mnou a ona koulí očima. Do toho Martin, který se se mnou nebaví, odpovídá jenom „jo.. ne.. hmm..“. A do toho ještě ta matka, jakože když nebyla zavřená. Takže když jsem někoho slyšela, tak jsem byla ve střehu, jestli je to Martinův kamarád nebo je to ona, jestli je střízlivá nebo není střízlivá, má nějakého přítele nebo bude sama? Kvůli Hance mi to vadilo, aby nebyla nějaká scéna. A když jsem šla od nich ještě s kočárem na nádraží, tak jsem se pořád ohlížela, jestli tam ta Karolína někde nečíhá, jestli na mě někde nečeká. To bylo hodně náročné. A kdoví, jak to tam bylo s tím otčímem, protože Karolína kdysi něco naznačovala, on je takový slizoun. A když tam Karolína přišla, tak babička jí nadávala do ku.., ale od otčíma prachy vždycky dostala. Takže když byla Hanka třeba v pokoji s Martinem, tak jsem šla pro jistotu kontrolovat, jestli tam ten otčím není s nima. Samotnou bych ji u nich v žádném případě nenechala. Se synem je to jiné, tam mě to víc emočně rozčiluje a taky si k němu víc dovolím. Ale taky mu více odpustím a dělám pak asi tu samou chybu dokola.

Vznikají Vám v návaznosti na kontakt s biologickou rodinou nějaké problémy?

R8: Spíš emočně to prožívám. Syn třeba řekne, že by chtěl všechno vrátit zpátky, ale on to myslí tak, že by nejradši ani Hanku neměl. To je pro mě hodně stresující. A ten stres mi zahýbal i se zdravím. Syn, když měl abstáky, tak mi před bytem nadával do kurev a kopal mi do dveří. Musela jsem na něho volat policii, nebylo mi to příjemné. Vedla jsem normální život, chodila jsem do práce. A najednou jsem se musela starat o dítě, které je hyperaktivní, celé noci nespalo, a do toho jsem musela řešit je, pomáhala jim dostat se z alkoholových

opojení, což byla stejně práce vniveč. A když tady ta babička přivezla i toho Martinového kamaráda, tak jsem se o tom zmínila při nějaké schůzce na OSPODu, tak si pak tu babičku volali a probrali to s ní, ale nevyjadřovala se o mě vůbec hezky. Že já mám pořád nějaký problém. A když jsem si brala Haničku, hned ze začátku, tak jsem měla ještě nějaké dluhy, ale poctivě jsem je splácela. A ta babička to na mě na OSPODu všechno řekla a jak budu Haničku živit? Ona si ji totiž chtěla taky vzít do péče k tomu Martinovi. Ona si myslela, že by na ni měla další peníze, a o to jí jde.

Co je pro Vás při kontaktu nejtěžší?

R8: Nejtěžší je pro mě asi ten kontakt s tím Martinem. Já bych se s ním hrozně ráda bavila, ale on už vůbec nemá zájem. Kdysi jsem si ho chtěla vzít i na víkend o prázdninách, ale babička nám to zakázala. Já v něm vidím takovou zášť, že té Haničce něco závidí, že ona má tátu, má mě. Jako on ji má ráda, ale bojím se, jestli by ji třeba někdy neublížil, bála bych se nechat ho s ní samotnou. On je podle mě časovaná nálož, která jednou bouchne a někdo to odsere. A bojím se, že to bude ta babička. Když jsme tam jednou byli a on chtěl jít ven, tak babička ho nechtěla pustit, tak po ní hodil botu. Právě tenkrát jsem na něho zařvala a od té doby se se mnou už moc nechce bavit. Ale je mi ho líto.

Moc Vám děkuji, že jste si udělala čas a byla ochotná mi poskytnout rozhovor.

R8: Nemáte zač.